ILIJADA

TROJANSKI RAT

27352

Naslov talijanskog izvornika

ILIADE

LA GUERRA DI TROIA

© Falcon Books Inc. — U.S.A.

Homerov ep preradio
STELIO MARTELLI

Ilustracije
LIBICO MARAJA

Prevela
DUBRAVKA CELEBRINI

Izašlo u suradnji izdavača

FORUM
Novi Sad, V. Mišića 1

Izdavačko knjižarska radna organizacija
MLADOST
Zagreb, Ilica 30

Tisak: RO »Zrinski« TIZ Čakovec — 1985.

Naklada: 5000 primjeraka

C-1479/25 0817-366 3.000.-

ILIJADA

TROJANSKI RAT

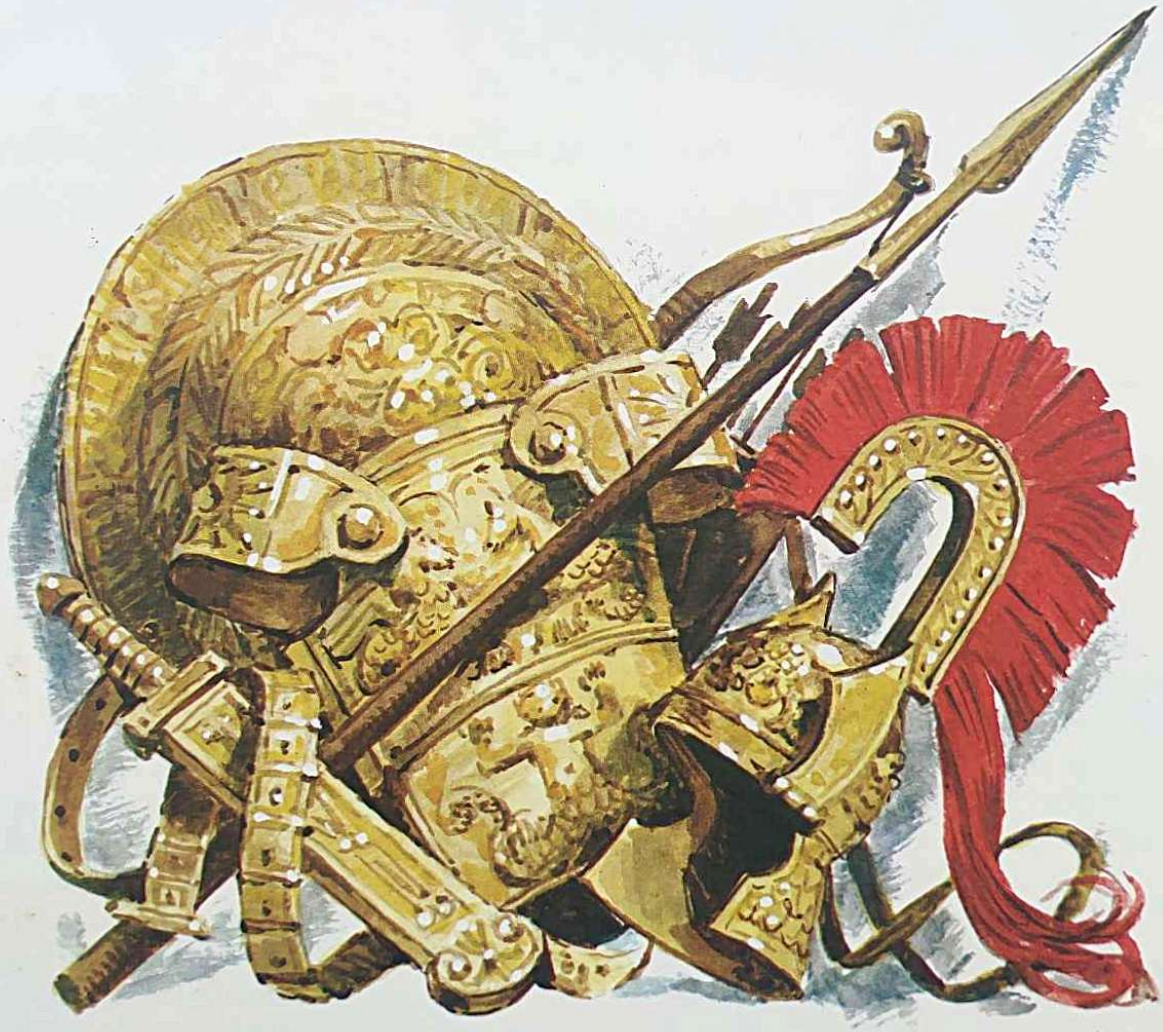

Između Ahileja i Agamemnona razbuktala se žestoka svađa

PJEVANJE I

Devet godina ratuje se pod zidinama Troje. Punih devet godina Grci i Trojanci vode krvavu bitku koja nikako da završi odlučujućom pobjedom jednih ili drugih. Već se devet godina umire u borbi. Sad je razdoblje primirja. No, Grci i dalje umiru. Ubija ih čudnovata bolest kojoj nema lijeka. To je jasan znak bijesa Zeusova sina Apolona. Zbog čega tolika srdžba?

»Zbog čega«, pita Ahilej, kralj Mirmidonaca, najjači od svih ratnika, »Kalhante, ti si svećenik i prorok, objasni! Zbog čega nas progoni Apolon? Što smo mu skrivili?«

Na skupštini grčkih prinčeva svi utihnu, a Kalhant, stroga lica i naborana čela, započne: »Apolon želi kazniti onoga koji drži zarobljenom Hrizovu kćer, mladu Hrizeidu. Hriz je omiljeni svećenik razbješnjelog boga. Sjećate se, dolazio je i zaklinjao nas da mu oslobodimo kćer, no bijaše grubo odbijen. Zbog toga nas kažnjava.«

Te su riječi izazvale žamor. Svi su pogledali prema Agamemnonu, vrhovnom zapovjedniku Grka. On drži zarobljenom lijepu Hrizeidu. Ako je vrati ocu, mogao bi stišati Apolonov bijes. Nitko se, međutim, ne usuđuje govoriti. Nitko izuzev Ahileja, koji prozbori: »Kralju, učini ono što moraš. Odreci se djevojke.«

»Da se odreknem? — odgovori rasrđeno Agamemnon — Ja, vođa? Učinit ću to, ali samo pod jednim uvjetom: da u zamjenu za Hrizeidu dobijem jednako mladu i lijepu ropkinju. A znam gdje ću je naći!«

»Misliš li možda«, upita uznemireno Ahilej, »na Brizeidu, moju ropkinju?«

»Da!«, začuje grub odgovor, »a ako mi je ne daš, otići ću sam po nju!«

Ahilej osjeti kako mu srdžba plamti u grudima. Jedva se suzdržava da ne posegne za mačem. Bijesno odgovori:

»To, dakle, želiš učiniti! Želiš mi oduzeti ono što sam zaslužio boreći se! Trojanci mi nisu

ništa učinili, nisu me uvrijedili, a ipak se borim protiv njih! A za koga? Za tebe! Za te, kukavico! Ostavio sam svoju zemlju i došao samo zato što je Trojanac Paris oteo ženu tvoga brata, a uvreda nanesena Menelaju, uvreda je za cijelu Grčku. Poslušali smo te i došli pod Troju. Borili smo se, a ja sam se borio više od ostalih!

Tako mi sad vraćaš?« U zastrašujućoj tišini Ahilej nastavi: »Slušaj me, Agamemnone, ako mi oduzmeš Brizeidu, više se neću boriti. Vratit ću se sa svojim brodovljem i vojnicima u Grčku!«

»Otiđi ako se bojiš! Borit ćemo se i bez tebe!« Na trenutak se učinilo da će Ahilej i Agamemnon nasrnuti jedan na drugoga. Tad se oštro umiješa Nestor, najstariji i najmudriji grčki knez: »Umirite se!«, uzvikne. »Zar ne shvaćate da time pomažete Trojancima? Agamemnone, odreci se Brizeide! Ahileju, poštuj kralja!«

Te razborite riječi su uzaludne. Ahilej ozlojeđeno napusti skupštinu i vrati se u svoj logor.

Ubrzo su dva Agamemnonova glasnika došla po Brizeidu. Ahilej im se ne suprotstavlja: »Patroklo«, naredi svom najdražem i najvjernijem prijatelju, »izvedi djevojku.« Patroklo ga posluša. Blijed, gleda Brizeidu koja se plačući udaljuje. Nakon nekoliko dana jedan se grčki brod pojavio u luci, gdje je čekao Hriz. Iz nje izlazi Odisej, kralj Itake, i Hrizeidu svečano predaje njezinu ocu: »Evo tvoje kćeri, Hrize«, reče, »a sad, zatraži od Apolona da poštedi Grke.«

»Zatražit ću, Odiseju!«, odgovori svećenik. »Dođi, zajedno ćemo prinijeti žrtve.«

Za to vrijeme Ahileja razdire srdžba. Drugovi ga nikad nisu vidjeli tako razjarenog. Ražalošćen luta obalom uzburkanog mora. Dugo je hodao, jecao i proklinjao, a zatim se okrenuo valovima i zazvao:

Ahilej gleda za Brizeidom koja se plačući udaljuje sa dva Agamemnonova glasnika

»Majko! Majko, ti koja si me donijela na svijet, na kojem ću još kratko ostati, čuj me! Uvrijedili su me, ponizili su me!«
Vikao je, a zatim opet zajeca. Iz mora izroni Tetida, Ahilejeva božanska majka, potresena sinovljevim plačem. Prilazi mu:
»Dijete moje«, upita ga, »zašto plačeš?«
»Ti znaš zašto! Molim te, majko, pomogni mi da se osvetim. Božica si, pođi Zeusu, ocu svih bogova. Reci mu da podrži Trojance, neka njima dâ pobjedu, tako da Grci vide kako ne mogu pobijediti bez mene! Oh, majko, molim te, usliši moju molbu!«
Tetida, uzbuđena, obeća. Ode na Olimp, sveto brdo gdje se skupljaju bogovi, i preklinje Zeusa da joj pomogne osvetiti Ahilejevu čast. Zeus, namrgođen, sluša. Zabrinut je zbog dugog rata, a zabrinuti su i razjedinjeni bogovi. Napokon prošapće:
»Ne mogu ti ništa odbiti, Tetido. U redu. Grci će skupo platiti uvredu koju su nanijeli tvome sinu!«

Gledajući more Ahilej zaziva svoju majku Tetidu

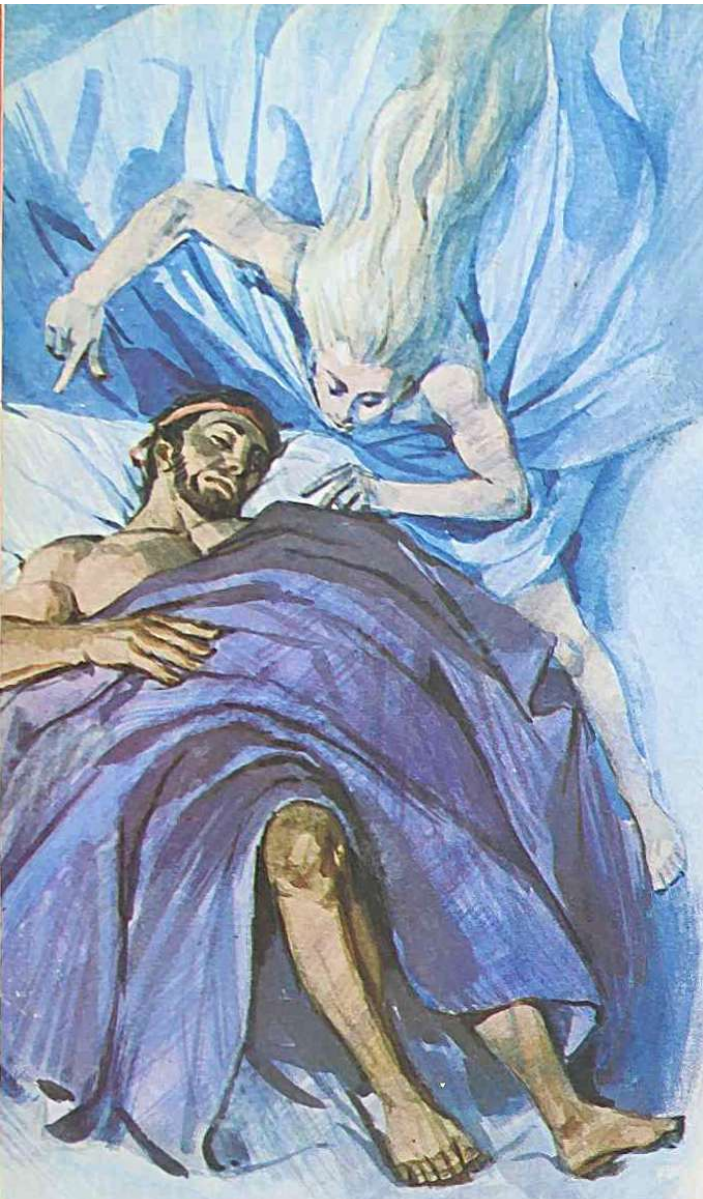

San potiče zaspalog Agamemnona na nastavak borbe

PJEVANJE II

Noć je. Svi ljudi spavaju. Spavaju i svi bogovi, izuzev Zeusa. Agamemnon spava u svom šatoru. U brzom naletu, silazeći s neba, tiho mu se približi San i šapne mu na uho:
»Spavaš, Agamemnone, iako zapovijedaš vojskom i brodovljem! Čuj me: šalje me Zeus. Poručuje ti da ne treba više oklijevati. Sakupi svoju vojsku i kreni na Troju. Bori se: pobijedit ćeš. Tako su odlučili Zeus i ostali bogovi. Agamemnone, pobjeda je tvoja, uzmi je!«
San iščezne, a Agamemnon se probudi, duboko potresen. Bogovi su, dakle, odlučili. Valja napasti, i to odmah: pobjeda je sigurna.
Odjene se, opaše mač i uzme žezlo. Ne može ni zamisliti da je Zeus, time što mu je poslao San i naveo na borbu, želio poniziti Grke jer je to obećao dragoj Tetidi. Agamemnon pozva sve prinčeve i ispripovjedi im svoj san: »Pripremimo se za odlučujuću bitku!«, reče. »No, najprije ću iskušati svoje vojnike.
Reći ću im da je rat završen i izgubljen i da nikad nećemo osvojiti Troju. Zbog toga moramo otići i napustiti bojno polje. Kad završim, na vama je red. Neka svatko zadrži svoje ljude i potakne ih na borbu. Podsjetite ih da se radi o časti cijele Grčke i da ne možemo prihvatiti poraz. Siguran sam«, zaključi, »da će sve obuzeti žar za borbom i pobjedom.
Siguran sam u ono što mi je rekao San kojeg mi je sam Zeus poslao: Troja će sutra biti naša!«
Ubrzo potom, sva se grčka vojska sakupila na velikoj skupštini. Kad se pojavio Agamemnon, zavladala je potpuna tišina: »Vojnici moji!«, započne kralj. »Prošlo je već devet godina otkako smo se iskrcali tu, pod Trojom. Devet godina! Nismo pobijedili i priznajem, izgubio sam nadu u pobjedu. Prestanimo stoga s ratom!
Na brodove! Priznajmo poraz i vratimo se u Grčku!«
Nastupi trenutak začuđenosti, kao da ratnici ne vjeruju u ono što su čuli. A zatim se iz skupa prolomi usklik: »Kući! Vraćamo se kući!« i svi počnu trčati i gurati se prema brodovima. U golemom metežu spuštaju se šatori i ruše

zakloni. Neki su se već popeli na brodove, a drugi guraju brodove u more: »U Grčku! Kući!«

Tad istupi Odisej i, oduzevši žezlo Agamemnonu, pristupi najhrabrijim zapovjednicima i vojnicima: »Luđaci!« viče, »Kamo idete? Kamo trčite? Zar ne shvaćate da vas je Agamemnon htio samo iskušati? Zar ne shvaćate da će vas moćni kralj kazniti ako pobjegnete? Stanite! Vratite se! Radi se o časti cijele Grčke!«

Na te riječi mnogi se zaustave, uviđajući svoju malodušnost. Mnogi silaze s brodova i vraćaju se na skup. Poneki su ipak odlučili otići. Od svih se najviše buni i viče Terzit, najopakiji i najružniji među Grcima. »Što to radite?«, govori trčeći gore-dolje obalom. »Zašto se zaustavljate? Što vas se tiču Agamemnon i Menelaj? Što vas se tiče Helenina čast? Vratimo se kući i ostavimo kraljeve koji ništa ne vrijede!«

Ispunjen prezirom, na njega nasrne Odisej. Udari ga žezlom i obori na zemlju. Jecajući, Terzit se pokušava oporaviti od udarca. Vojnici se uokolo smiju i rugaju mu se, govoreći: »Odisej je u svom životu učinio mnogo dobroga, no najljepše od svega je to što je Terzitu začepio usta.«

Odisej se, međutim, popne na uzvisinu i odatle, okrenut ratnicima koji su se već okupili oko njega, uzvikne:

»Grci, istina je da smo tu već devet godina. No, treba izdržati i boriti se do kraja! Ako sad pobjegnemo, čemu naši napori, čemu smrt naših drugova? Samo bismo pogazili svoju riječ i okaljali svoje ime! Ne, Agamemnone, nećemo te ostaviti! Neka nitko i ne pomisli na odlazak«, nastavi, »prije nego što zauzmemo Troju, zadobijemo naš plijen, i osvetimo čast Helene i Grčke! Ali«, zaključi prijetnjom, »ako netko želi otići, neka se slobodno vrati na svoj brod. Neka, međutim, zna da tako neće izbjeći smrt, nego će je, naprotiv, odmah naći!«

U tišini koja je nastupila, prozbori Agamemnon: »Prijatelji, u ime Grčke, pripremimo se za odlučujuću bitku! Pobjeda je naša! Sad jedite, a zatim opasajte mačeve i uzmite koplja, neka svatko pristupi svojoj četi, svojim drugovima i starješini. Napast ćemo i nećemo prestati s borbom sve dok ne uđemo u Troju!« Te

Odisej se popeo na uzvisinu i obraća se vojnicima, kako ne bi napustili boj

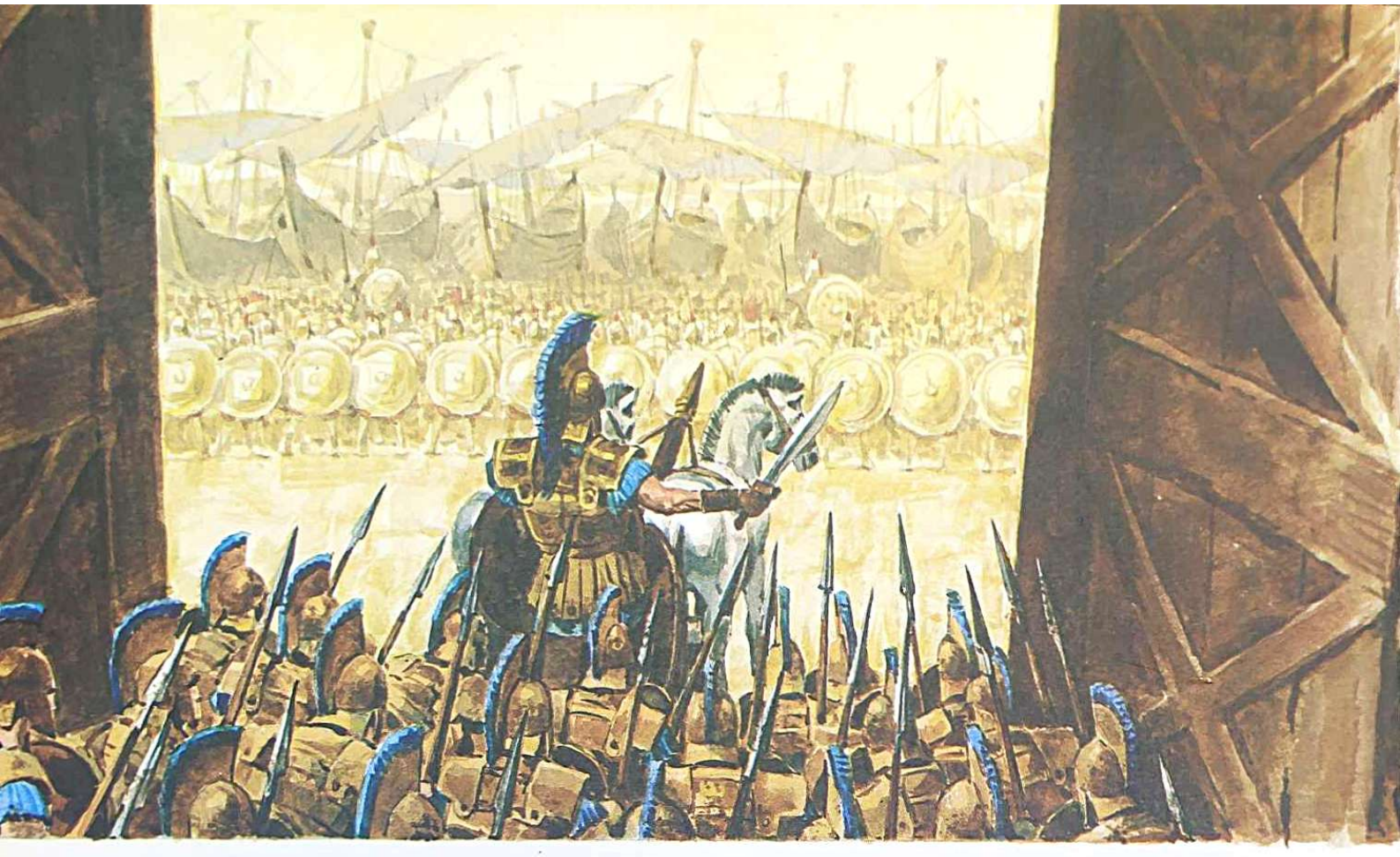

Dvije vojske su na bojnom polju, spremne da se sukobe

riječi dočekao je bučan uzvik odobravanja. Nakon nekoliko sati, Grci se u bojnim redovima primiču gradu. Tko je stigao, prinijeo je žrtvu bogovima moleći spas od smrti. Ipak, svi su odlučni da se bore i zaključe rat koji već predugo traje. Uz zveket oružja grčka vojska kreće u boj. Ide prema Troji prostranom zelenom ravnicom što se pruža preko polja koja presijecaju rijeke Simoent i Skamandar (koju bogovi zovu Ksant). U međuvremenu se u Troji održavala skupština. Svi su se Trojanci okupili oko Prijama, svog starog i mudrog kralja, govoreći o ratu i o onome što bi bilo najbolje učiniti. Raspravu prekine stražar što trčeći dolazi sa zidina: »Kralju, braćo!«, viče, »dolaze Grci!«.

Isti se čas Hektor, Prijamov sin i trojanski vojskovođa, podigne na noge i uzvikne: »Svi na svoja mjesta! Skupština se odgađa! Spremite se na izlazak iz grada!« Ubrzo su svi bili pod oružjem, a za to su se vrijeme zidinama užurbano uspinjali zabrinuti starci, žene i djeca. Odjekuju trube, topću konji, svrstavaju se čete.

I vrata se otvaraju jer se Hektor želi suočiti s neprijateljem na otvorenom polju. Zašiljenih kopalja izlazi četa za četom raspoređujući se duž brežuljka Batijeja, što se usamljen izdiže u ravnici. Na polju, jedna nasuprot drugoj, nalaze se dvije snažne vojske. Nikad nije bilo takvog rasporeda snaga.

Najavljuje se bitka koja će, možda, označiti ishod rata.

No, među vojskovođama nedostaje najstrašniji i najhrabriji zapovjednik: Ahilej. Ostao je u svom šatoru, još uvijek ispunjen srdžbom.

PJEVANJE III

Dok su se dvije vojske približavale, Prijam zapovjedi da mu se Helena pridruži na zidinama. Prelijepa žena, zbog koje je toliko krvi proliveno, priđe: »Zvao si me, oče i kralju?«, upita. »Što želiš?«

»Želim da mi redom pokažeš grčke zapovjednike. Tko je onaj sa sjajnim oklopom što korača ispred svih?«

Helena odgovori: »To je Agamemnon, moj djever, vođa Grka.« Prijam zatim upita: »A

Sa zidina Troje Prijam i Helena promatraju grčku vojsku

Paris i Menelaj izlaze na dvoboj koji će odlučiti o ishodu rata

tko su ona dvojica što vode brojne čete? Jedan je tako visok da se čini poput diva. Drugi je niži, ali ima šira ramena.«

»Prvi je Ajant Telamonov, veoma jak i hrabar. Drugi je Odisej, kralj Itake.«

»A onaj tamo, plemenit i ponosan?«, zapitkuje dalje Prijam. Potresena, Helena odgovori: »To je Menelaj, moj suprug od kojeg me oteo tvoj sin Paris. . .«

U tom trenutku iz trojanskih četa istupi Paris koji je otmicom Helene izazvao rat. Lijep, u svom sjajnom oklopu, drsko pogledava Grke, kao da ih sve želi izazvati. . . No, kad među njima ugleda visok Menelajev lik, nestade sve njegove odvažnosti. Zaustavi se, ispusti koplje te se šutljiv i blijed, vrati među drugove.

Hektor je to primijetio: »Parise!«, uzvikne, pun prezira. »Zar se ne stidiš samoga sebe? Bio si ispred svih, činio si se tako odlučnim da bi se mogao sâm suočiti s Grcima. Ali kad si ugledao Menelaja, tvoja su koljena pokleknula, a srce uzdrhtalo. No, nemoj zaboraviti da se zbog tebe borimo!«

Pogođen tim teškim riječima, Paris odgovori: »Ne, brate, nisam to zaboravio. Priznajem, uplašio sam se, ali to je bio samo trenutak slabosti koji je prošao. Čuj me! Izazvat ću Menelaja na dvoboj. Borit ćemo se, on i ja sami, i tako odlučiti o ishodu bitke. Ako on pobijedi, vratite mu Helenu, i neka ovaj dugotrajni i krvavi rat tako završi. Ako ja pobijedim, neka Grci odu!«

Hektor tad naredi da se svi zaustave. Uz zveket oružja i dizanje prašine, Trojanci se postroje. I Grci se odmah zaustave. Agamemnon istupi naprijed:

»Hektore!«, poviče. »Što hoćeš? Zašto ste se postrojili? Zar se želite predati?«

»Nemoj se tome nadati, Agamemnone!«, uzvrati Hektor. »Paris izaziva tvoga brata Menelaja na dvoboj! S jedne strane Grčka, s druge strane Troja: pobjednik će odlučiti o ishodu rata. Pristaješ li?«

Agamemnon prihvati. Odmah zatim, dok su dvije vojske u tišini nepomično promatrale, suočili su se Paris i Menelaj. Trojanski rat mogao bi završiti.

Zgrabili su koplja. Prvi gađa Paris. Zavitla koplje prema protivniku. Menelaj podigne štit i odbije udarac, a potom baci svoje koplje prema neprijatelju. Zabilo se u protivnikov štit. Obojica odmah izvuku mačeve i bace se jedan na drugoga. U mukloj tišini čuje se samo zvuk oštrica. Paris je mlađi i jači, ali nije tako hrabar kao Menelaj, kojem želja za osvetom ispunjuje srce i podvostručuje snagu. Udara takvom žestinom da mu se mač slomio o Parisov štit...

Među gledaocima žamor: Menelaj je razoružan, Paris bi ga lako mogao ubiti... Ne! Prije nego što mladi Trojanac stigne udariti, Menelaj golih ruku nasrne na njega. Zgrabi ga za šljem i svom snagom ga vuče. Paris se pokušava osloboditi, ali ga podbradnik guši. Mač mu ispadne iz ruke... Podbradnik se prekine, a Grk padne na zemlju s razbijenim šljemom. Podigne se, uzme svoje koplje i baci se naprijed, s namjerom da ubije mrskog suparnika... Ali njega više nema. Paris je nestao. Afrodita, božica ljubavi i ljepote, oduvijek je štitila trojanskoga princa. Zaštitila ga je i u ovom, najvažnijem trenutku. Obavila ga je oblakom prašine i prenijela na sigurno. Menelajevo koplje zabilo se u zemlju.

Ipak, nedvojbeno je: Grk je pobjednik. Trojanci to dobro vide i tiho se povlače. Tad istupi Agamemnon i uzvikne:

»Grci, Trojanci! Slušajte me! Svi ste vidjeli: Menelaj je pobijedio! Prema našem dogovoru, Hektore, vrati nam Helenu! Neka se vrati mir!«

Agamemnon zahtijeva povratak Helene

Bogovi su se sastali da vijećaju i raspravljaju o sudbini Troje

PJEVANJE IV

Dok se to zbivalo pod zidinama Troje, bogovi su se na Olimpu sastali radi savjetovanja. Namršten, Zeus prozbori:

»Atena i Hera su uz Menelaja, ali ga samo gledaju i smiješe mu se. Ti si, Afrodito, spasila Parisa koji je zaslužio smrt, budući da je bio poražen. Dosta mi je toga rata. Završimo ga! Vratimo Helenu Menelaju, i gotovo!«

Hera odmah prigovori: »Ne, ne želim mir sve dok se Troja ne uništi!«

»Kakvo su ti zlo učinili Prijam i njegovi sinovi da ih želiš uništiti? Slušaj, Hero, ti danas želiš propast Troje, no možda ću jednog dana ja željeti da se razori neki grad koji je tebi drag!«

»Neka! Želiš li«, uzvikne neumoljiva božica, »razoriti Atenu, Spartu ili Argos, moje omiljene gradove, neću se opirati tvojoj volji. Ali ni ti se ne suprotstavljaj mojoj. A sad, neka se rat nastavi. Ateno, ti se za to pobrini!«

Atena je napustila Olimp i spustila se na

zemlju odmah nakon što je Agamemnon zatražio od Hektora da poštuje postignute sporazume. Božica je uzela lik trojanskog ratnika Laodoka i približila se Pandaru, vještom strijelcu koji doista rijetko promaši cilj. Prišapne mu:

»Ne oklijevaj, Pandare! Ako voliš Troju, ako želiš da te poštuju i ako želiš sam dobiti ovaj rat, pogodi Menelaja! Trenutak je povoljan. Pogledaj: Menelaj je sam na mjestu dvoboja. Pogodi ga strelicom i postat ćeš slavan! Rat će završiti! Ne oklijevaj!«

Pandar je častan i hrabar čovjek, no Atenine riječi su ga se dojmile i uzbudile. Da, između Agamemnona i Hektora svečano je obavljena pogodba, ali vrijedilo bi je prekršiti ako bi se jednom strijelom zaključio rat i spasila Troja... Iz prikrajka Pandar u snažnom luku napne dugačku strijelu, nacilja i odapne...

Izbačena strijela probola bi Menelajevo srce da se Atena nije hitro umiješala i skrenula je. Strijela je pogodila grčkog princa, prošla je kroz metalnu kopču i kožni pojas te se zabila u meso. Menelaj krikne i padne na koljena. Zemlja se već zacrvenjela od njegove krvi. Grci uz gnjevan i bijesan krik zbiju redove i maše se oružja:

»Izdaja! Izdaja!«, viču. Agamemnon se nagne nad ranjenim bratom. »Pozovite liječnika Ma-

Pandar strelicom pogodi Menelaja i tako prekrši primirje

haona, neka odmah dođe! Mi ćemo se za to vrijeme pripremiti! Trojanci će platiti za ovo! Ne, brate«, reče, vidjevši da brat želi sam izvući strijelu, »ostavi, Mahaon će se pobrinuti za to. Rana nije smrtonosna, vratit ćeš se u borbu!« Ubrzo pritrče i drugi grčki prinčevi i čitava vojska prijeteći krene.

Mahaon previja ranjenog Menelaja

Bitka će započeti svakog trenutka. Glasnik je već otišao do Mahaona, sina velikog liječnika Asklepija: »Brzo dođi«, reče mu, »Menelaja je pogodila strijela. Moraš ga spasiti!« Mahaon pohita na polje. Menelaj leži na zemlji, blijed, a iz rane mu teče krv. Oko njega su se skupili prijatelji; štite ga i tješe.

Čim se probio između njih, Mahaon se sagne, čvrsto primi strijelu i povuče je odlučnim potezom: »Ne, ne boj se, Menelaju«, reče, »rana nije tako duboka kao što misliš. Sve će biti u redu«, doda nakon što je skinuo prinčev oklop i pojas, »sad ću te previti.«

»Neprijatelj napreduje«, netko iznenada vikne. Da. Trojanci kreću u napad. Predvodi ih Hektor. Nakon što su svladali čuđenje, ponovno su se postrojili za bitku. Istina je, nadali su se da će se rat završiti dvobojem između Parisa i Menelaja i nisu svi odobravali ono što je Pandar učinio. No, strijela je odapeta i krv se prolila; sporazum je time poništen. Jasno je, opet se valja boriti. I borit će se, kako bi po svaku cijenu obranili Troju. Koliko god Paris bio plašljiv ratnik, vrijedi se boriti za tako lijepu ženu poput Helene. . .

»Naprijed, prijatelji!«, uzvikne Hektor, vitlajući mačem. »Naša je sudbina u bici!«

»Neprijatelj napreduje!« Na taj uzvik Agamemnon izvuče blještav mač, ostavi Menelaja Mahaonovoj brizi i uzvikne: »Pa dobro, neka dođe! Zeus zasigurno neće priteći u pomoć Trojancima koji su izdali sporazum!« Prije nego što se popeo na bojna kola u koja su upregnuta dva sjajna konja što topću, kralj je prošao pored svojih četa i izvršio smotru. Reče im:

»Sinovi Grčke, došao je čas! Sad se odlučuje o našoj sudbini! Ako pobijedimo, ući ćemo u Troju. Ako izgubimo, neprijatelj će ući u naš logor i zapaliti naše brodove tako da se nećemo moći vratiti u domovinu. Odiseju, računam na tebe! Idomeneju, kralju Krete, budi jak u boju! Ajante Oilejev«, nastavi Agamemnon, »Ajante Telamonov, junaci, kad bih imao još zapovjednika vaše snage, rat bi odavno bio završen! Nestore, prijatelju moj, bori se uz mene! Diomede, stoj uspravno na svojim kolima i udaraj! Grci, naprijed! U boj!. . .«

PJEVANJE V

Dvije vojske kreću jedna prema drugoj. Vode ih zapovjednici, stojeći uspravno na svojim kolima. Ratnici koračaju, viču, mašu kopljima i štitovima što blješte na suncu; zemlja tutnji, a buka oružja diže se do neba. Još prije nego što je došlo do izravnog sukoba, s obje strane sručila se kiša strijela. Poneki ratnik pada mrtav ili ranjen, no to ne zaustavlja ostale. Izgledaju poput morskih valova koji, potaknuti vjetrom, udaraju o grebene, lome se, povlače, a zatim bučno idu naprijed. Grčke i trojanske snage se sudaraju. Trojanci dobro znaju da je protiv njih Atena, no isto tako pouzdano znaju da je uz njih Ares, bog rata. I bogovi s Olimpa uzeli su udjela u bici, jedni da ubijaju, drugi da šire nasilje, a treći da spasu neki život ili daju posljednju okrepu umirućem. Mnogo je ratnika kojima su majka ili otac neki od bogova. Taj se rat vodi i na nebu i u dolini koja se od visokih trojanskih zidina prostire do mora.

Čete udaraju jedna na drugu, koplja se ukrštaju, sudaraju se ljudi zaštićeni oklopom i opasani kožom. Povici i psovke zamijenjeni su jaucima i pobjedničkim, izazivačkim ili zapomažućim krikovima. Miješaju se glasovi boraca i umirućih, pobjednika i poraženih. Prvi je pao Midon, mladi Trojanac kojeg je Grk Antiloh kopljem pogodio u čelo.

Ubrzo se oko njegova tijela rasplamsala žestoka borba; jer, u tom su ratu palom ratniku, oduzimali oružje a teška je sramota bila prepustiti leš svoga druga neprijatelju. Predugo bi trajalo nabrajanje svih ratnika, prinčeva ili običnih vojnika koje je toga dana zadesila smrt u borbi. Činilo se da će se nakon prvog naleta Trojanci morati povući pred napadom neprijatelja, kad odjekne Apolonov glas:

»Trojanci, krotitelji konja, ne zaustavljajte se! Čega se bojite? Grci nemaju kamenu ni čeličnu kožu pa da je ne možete raniti! Sjetite se, Ahilej se danas ne bori! Naprijed! Naprijed!«

Trojanci vrše protunapad. U krvi i prašini, između topota konja i tutnjave kola, pod kišom strijela i kopalja, bjesni s jedne strane Ares a s druge Atena; u toj borbi Atena, umorna, odjednom uzvikne:

»Aresu, ti koji ubijaš ljude u borbi, pođi sa mnom! Izađimo iz gužve, nemojmo se više boriti! Ne izazivajmo našeg oca Zeusa!« Kad je to rekla, uzela je za ruku silovitog brata i odvela ga do obale rijeke Skamandar. Tu se obje zaustave, zadihani i krvavi.

No bitka zbog toga nije izgubila na žestini. Diomeda, jednog od najhrabrijih grčkih kneževa, kao da je obuzela junačka pomama. Žestoko navaljuje na Trojance koji su, pod naletima njegovih udaraca, ponovno prisiljeni na povlačenje. Diomed poput snažne bujice sve ruši i ništa ga ne može zaustaviti. No Pandar, onaj isti što je iz potaje netom ranio Menelaja, ne boji se što ga vidi. Napne strijelu svojim strašnim lukom i odapne. Udarac nije promašio: pogodio je Diomeda u rame. On se zaustavi a zatim posrne na koljena. Prolomi se pobjedonosan usklik: Trojanci ponovno napadaju. No neukrotivi Diomed opire se boli i slabosti: »Stenelu!«, naredi svome drugu, »izvuci mi tu strijelu da se mogu vratiti u borbu! A ti, Ateno, vrati mi snagu i pomogni mi da ubijem onoga tko me ranio!« Strijela je izvađena. Ranjeni Diomed se vraća u bitku. Zemlja je crvena od krvi i prekrivena leševima. Razjareni Diomed napada dva Prijamova sina, Hromija i Ehemona, koji se bore zajedno na istim kolima. Pogodio ih je, oborio na zemlju, ubio i svukao. Tad Afroditin sin Eneja, vođa Dardanaca, pozva Pandara: »Pandare!«, vikne. »Moramo zaustaviti Diomeda! Popni se na moja kola, idemo!« Pandar pritrča: »Već sam ranio tog ubojicu!«, reče, »a sad ću ga i ubiti! Krećimo! Enejo, ti vozi kola a meni daj koplje!« Bijesno pređu bojno polje, idući pravo na Diomeda. Stenel ih ugleda: »Diomede«, vikne, »povuci se! Eneja i Pandar prilaze ti s leđa! Ranjen si, ne izlaži se opasnosti!«

Diomed ga ne sluša, nego neustrašivo čeka. Izmakao je silovitom udarcu Pandarova koplja: »Promašio si me!«, zaurla, a potom nacilja.

Bitka između Grka i Trojanaca žestoko se nastavlja

Pogođen u grlo, mrtvi Pandar sruši se s kola. Eneja krene obraniti palog prijatelja, no Diomed zamahne golemim kamenom i pogodi Eneju u nogu. Pogođen neprijateljskim kopljem, Eneja se sruši i zasigurno bi umro da mu Afrodita nije pritekla u pomoć. Sakrila ga je pod svojim plaštom.

No Diomed se ne zaustavlja ni pred božicom. Urla i bijesno progoni Afroditu. Sustigne je i kopljem rani u bilo. Prelijepa božica zajeca od boli, a ratnik će: »Odlazi odavde!«, uzvikne. »Ovo je bitka, sad znaš što to znači!« U vrtlogu vjetra Afrodita se plačući vrati na Olimp. Uzbuđena je, krvava i puna boli. Ali, od sigurne je smrti otrgla svog obožavanog sina Eneju.

Diomedu je snagu udahnula Atena koja se oporavila i vratila u bitku. Odmah za njom to je učinio i Ares, pritekavši u pomoć Trojancima.

»Dokad ćete dopuštati da vas ubijaju?« uzvikne im. »Eneja je ranjen, zar ćete ga ostaviti neprijatelju?«

Na te riječi Trojanci odgovore očajničkim protunapadom. Hektor se na svojim kolima probije naprijed, ulazeći duboko u neprijateljske redove. Napokon dopre do Eneje i otrgne ga iz ruku Grka koji su ga već bili okružili. Iako u teškom stanju, Eneja se može boriti. Ali Trojanci se iznova povlače. Na koncu su se našli pritiješnjeni pod zidinama grada. Tad se Prija-

mov sin, hrabri Helen, koji se čitav dan borio u prvim redovima, približi svom bratu Hektoru:

»Brate«, reče mu, »loše nam ide. Još nismo izgubljeni, ali vrata Troje su vrlo blizu; bilo bi pogubno da se netko pokuša uvući u grad. Ti i Eneja nagovorite ljude na borbu, i oni će se boriti. No, to nije dovoljno, Hektore. Moraš otići u grad. Naloži uglednim gospođama da daruju najljepšu haljinu Ateni, kako bi njezina neprijateljstva prestala!« Hektor se složi. Zajedno s Enejom, prošao je čitavom borbenom linijom, bodreći trojanske čete i potičući ih na otpor. Zatim je napustio polje i utrčao u Troju kroz vrata koja su se samo za njega otvorila.

Hekaba, u pratnji trojanskh žena, prinosi Ateni svoju najljepšu haljinu

PJEVANJE VI

Prašnjav, okrvavljen, mokar od znoja, natučena oklopa, Hektor je stigao do kraljevskog dvora. Uspeo se uza stube, a njegova mati Hekaba potrči mu u susret:

»Hektore sine, jesi li došao moliti Zeusa da nas podrži u borbi? Da, moraš to učiniti! Ali popij najprije ovo vino da se okrijepiš, vidim da si umoran!«

»Ne, plemenita majko, ne nudi mi vino, ne mogu krvavih ruku piti u Zeusovu čast, a osim toga, vino oduzima snagu. Čuj me, majko: skupi kćeri, snahe i najplemenitije trojanske žene te podarite Ateni najljepšu haljinu koju imate... Obećaj joj da ćemo u njezinu čast svake godine žrtvovati dvanaest najljepših krava, ali neka udalji Diomeda iz bitke. On nas uništava! Učini to, majko, odmah! Idem potražiti Parisa!«

Hektor se potom udalji trčeći hodnicima, i blistavim dvoranama kraljevske palače. Zajedno s drugim trojanskim ženama, Hekaba je ubrzo nakon toga prinijela pred Atenin kip svoju najbogatiju i najljepšu odoru. Obećale su još bogatih žrtava strašnoj božici:

»O božice«, zaklinju trojanske žene, »slomi koplje ubojici Diomedu!«

Uzalud. Atena učini odrečan znak.

Hektor u međuvremenu stigne do Heleninih

odaja. Tu naiđe na Parisa pored svoje prelijepe žene; mirno i pažljivo lašti šljem, oklop i štit.

»Nesretniče!«, zaurla Hektor i nasrne na Parisa. »Oko grada ljudi umiru zbog tebe, a što ti radiš? Laštiš oružje koje uopće nemaš hrabrosti upotrijebiti! Hajde, bijedniče, vrati se u borbu!« »Hektore, brate«, uzvrati Paris, zacrvenjevši se »da, u pravu si, vi se borite, a ja sam tu. Ali pokušaj me shvatiti: želio sam se samo povjeriti Heleni. I ona me, uostalom, nagovara na bitku. Evo me začas, navući ću oklop i doći za tobom!«

Tad prozbori Helena: »Hektore, više bih voljela biti mrtva nego biti uzrokom ovog rata! Pokušavala sam uvjeriti Parisa da se bori, ali znaš kakvo je njegovo srce. Sjedni pored mene, djevere moj, odmori se malo i. . .«

»Ne mogu, Heleno!«, prekine je Hektor. »Vojska se bori, potreban sam joj. Želim vidjeti svoju ženu i sina. A ti pripazi da se Paris naoruža i vrati gdje mu je mjesto. Ovo je odlučujući dan koji može značiti naš kraj!« Hektor ode potražiti svoju ženu Andromahu.

No nje nema u sobi. S Hekabom i drugim ženama nije prinijela žrtvu, Ateninu kipu.

Hektor prekorava Parisa što besposličari s Helenom umjesto da se bori

Kad je saznala da se bitka vodi uza zidine grada i da Grci pobjeđuju, povela je sa sobom dvorkinju i malog sina Astijanakta te otrčala na zidine, na kulu koja se uzdiže iznad Zapadnih vrata, odakle se moglo vidjeti bojno polje. Hektor hita prema Zapadnim vratima. Kad ga Andromaha ugleda, blijeda i puna tjeskobe, potrči mu u susret. Vidjevši da se suprug smiješi gledajući Astijanakta, prošapće:

»Oh, nesretniče, tvoja će te hrabrost upropastiti! Pomisli malo, Hektore, na mene, na našeg sina! Nemam nikoga osim tebe, ti si mi muž, otac, majka, brat. Ah, smiluj mi se, ostani tu na kuli!

Pozovi vojsku da se vrati među zidine. Branite Troju i ne izlazite više u bitku!«

»Ženo!«, odgovori joj zamišljeno Hektor. »Da, i ja tako mislim. Ali ne mogu izbjeći svojoj dužnosti. Možda ću umrijeti, ali bit ćeš ponosna da si bila žena ratnika koji se nije bojao. Daj mi dijete!«, doda nježno.

Hektor tad uzme u ruke Astijanakta koji, uplašen očevim izgledom i blještavim šljemom, uplašeno krikne. Smiješeći se, junak skine šljem, i poljubi dječačića. Zatim ga podigne, kao da ga prinosi nebu, i reče:

»Zeuse i svi bogovi, učinite da moj sin naraste jak i da vlada Trojom. Neka ljudi za njega govore da je hrabriji od svoga oca!« Potom vrati dijete majci i nastavi: »Ne plači, Andromaho. Ako mi je sudbina namijenila da preživim, nitko me neće moći ubiti. Smrt, međutim, sustiže sve, i strašljivce i junake, od nje se ne može pobjeći. Hajde, vrati se kući! Živi kao što dolikuje jednoj ženi. Brigu o ratu ostavi muškarcima!«

Zatim stavi šljem na glavu, ostavi milu i uplakanu Andromahu, spusti se s kule i uputi prema vratima. Putem susretne Parisa, opremljena za bitku, te zajedno s njim krene do vojske.

Hektor uzima u naručje Astijanakta i moli bogove da mu sin naraste i postane snažan

PJEVANJE VII

Čim su njih dvojica zauzeli svoja mjesta, Trojanci živnu i krenu u napad. Grci se na neočekivani protunapad povlače. S vrha Olimpa, na koji se umorna vratila, Atena gleda što se zbiva. Odluči se i naglo odleti prema Troji. Čim se spustila na zemlju, susretne je Apolon:
»Kako to, Ateno, da si sišla s Olimpa? Zar toliko želiš Troju vidjeti razorenom? Poslušaj me: za danas je već i suviše borbe. Već je previše krvi proliveno. Pridruži mi se i zaustavimo pokolj. Još će, naravno, biti borbe, ali za danas je dosta.«
»Da, Apolone«, odgovori božica, »i ja mislim da je za danas dosta. Ali kako prekinuti bitku?«
»Postoji jedan način. Ako Hektor izazove na dvoboj nekog grčkog junaka, boj će se prekinuti.«
Dvoje Zeusove djece tako se dogovorilo. Za-

Atena i Apolon zajednički traže način kako da zaustave bitku

tim Helenu udahnuše riječi koje ovaj odmah izreče svome bratu Hektoru:

»Poslušaj me, Hektore, ne znam što me obuzelo, ali znam i osjećam da danas nećeš umrijeti. Naredi našima da se više ne bore. Istupi sam i izazovi nekog Grka na dvoboj!«

Hektor prihvati. Protrči redovima svojih ratnika i naredi im da obustave borbu. Vidjevši kako Trojanci odlažu oružje i sjedaju na zemlju, Agamemnon Grcima izda isto naređenje. Tu, na mjestu gdje je do maloprije bješnjela bitka, nastupi potpuna tišina. Gdje su se do maloprije grčevito komešale čete i kola, sad se nitko više ne kreće. Hektor kroči i zaustavi se između dvije vojske: »Slušajte me svi! Ishod ovog rata znači pobjedu ili smrt. Došao sam izazvati Grka koji se želi sa mnom boriti. Ovo predlažem, Zeus mi je svjedok: tko pobijedi, dobit će oružje pobijeđenog, ali će izručiti leš koji će biti časno sahranjen. Naprijed! Tko prihvaća moj izazov?«

Uslijedila je potpuna tišina. Hektor je veliki ratnik i bori se za svoju domovinu. U tom trenutku nitko se od Grka ne usuđuje prihvatiti njegov izazov. Tišina i zbunjenost potraju. Napokon će stari Nestor: »Ah, Grci, sram vas bilo!«, uzvikne. »Zar je moguće da nitko neće istupiti? Da sam mlad, ja bih se borio s Hektorom!«

Na te riječi ustane devet grčkih junaka: Agamemnon, Diomed, Ajant Oilejev, Ajant Telamonov, Idomenej, Merion, Odisej, Euripil i

Hektor nalaže prekid borbe te izaziva Grke na dvoboj

Hektor i Ajant Telamonov, isukanih mačeva, bacaju se jedan na drugoga

Toant. Svi su spremni za dvoboj, a ždrijeb će odrediti borca. Ždrijeb je odredio Ajanta Telamonovog, najvišeg i najkrupnijeg od svih Grka. Kad ga je ugledao kako prilazi, u željeznom oklopu, s velikim štitom, vitlajući kopljem i prijetećeg izgleda, Hektor se osjeti nesigurnim. Više se ne može povući, to bi za njega bila vječita sramota. Ostane, dakle, na polju i čeka. »Hektore!«, uzvikne Ajant i zaustavi se na kratkoj razdaljini. »Iako među nama danas nema Ahileja, možemo se boriti. Dakle, započni dvoboj!«

»Neka tako bude, Ajante, neka borba započne!« Nakon tih riječi Hektor baci koplje koje se bučno zabije u Ajantov štit. Ovaj zatim uzvrati, pogodivši svojim kopljem Hektorov štit. Dva junaka ostanu bez kopalja, ali se odmah vraćaju borbi. Počnu bacati veliko kamenje. Hektor dobije udarac u vrat i ranjen posrne na koljena. No odmah se umiješa Apolon i uspravi ga. Suparnici tad isuču mačeve i bace se jedan na drugoga. Oni bi se tako borili sve do smrti, da se nisu umiješali grčki i trojanski glasnici. Razdvoje ih:

»Dosta je, hrabri ratnici!«, rekoše. »Ne borite se više! Obojica ste junaci i Zeus vas obojicu voli. Dosta je! Već se spušta noć!«

»Neka bude, Ajante!«, reče Hektor. »Izmijenili smo udarce, a sad izmijenimo darove, tako da svatko može reći kako smo se žestoko borili, a rastali kao prijatelji.« Govoreći to, Hektor pruži suparniku svoj mač, a u zamjenu dobije raskošan purpurni pojas. Dvoboj tako završi.

Bitka se nije nastavila. Preostali sati do zalaska sunca posvećeni su obostranoj dužnosti da se drugovi koji su pali u bici pokupe i uz počasti sahrane.

PJEVANJE VIII

Svanuo je novi dan. Zeus na Olimpu saziva sve bogove. Smrknuta lica, prozbori:
»Svi me dobro slušajte. Reći ću vam što mislim i neka mi nitko ne proturječi. Zabrinjavaju me događaji oko Troje.
To se mora okončati. Neka se više nitko ne usudi spustiti i pomoći bilo Grcima bilo Trojancima. Slušajte! Mnogo sam puta govorio, ali me ipak niste poslušali. Pa dobro, znajte: vidim li samo jednog od vas, ma tko to bio, kako silazi na zemlju da bi se upleo u taj prokleti rat, udarit ću ga svojim gromom. Tad ćete znati što je Zeusova srdžba!«
Nakon tih riječi, otac bogova popne se na svoju kočiju i žestokim se letom uputi na brdo Idu, odakle pažljivo pogleda na bojno polje. Uzbuđeni, bogovi i božice ne usuđuju se pomaknuti. Ostanu u tišini, zamišljeni, na Olimpu.
Za to vrijeme, kad je izašlo sunce, Grci i Trojanci ponovno su uzeli oružje. Pripremaju se za novu bitku. Neprijateljske čete već su jedne nasuprot drugima. Ponavljaju se već poznati krvavi prizori: mnogo mrtvih, nove patnje, mnoštvo junaka koji padaju i koje skidaju s kola. Tako su ratovali čitavo jutro, dok napokon Zeus nije povukao vagu sudbine. Na jednu stranu stavio je sudbinu Grka, a na drugu Trojanaca: druga je teža, što znači da je sreća na strani Trojanaca.
Ne oklijevajući, Zeus udari gromovima na grčke čete koje se, iznenađene, razjedine i rasprše, a neprijatelj ih odmah počne progoniti. Povlačeći se, stari je Nestor ostao pozadi, izdvojen, tako da je lako mogao postati plijenom Trojanaca. Ugledavši ga, Diomed mu priskoči u pomoć, okrene kola i žestoko šibajući konje uzvikne:
»Kamo bježite, Grci?«, viče, približavajući se.

Zeus je u svojoj kočiji uzletio na brdo Idu i odatle pažljivo promatra bojno polje

Zeus baci grom koji padne na zemlju upravo pred Diomedova kola

»Zar i ti bježiš, Odiseju? Zar mi nećeš pomoći spasiti Nestora?« Njegove se riječi izgube u metežu. Sam je stigao do starca. Silazi s kola i pomaže Nestoru da se podigne. Prozbori: »Nećemo sad pobjeći, Nestore. Star si, ali ću te ipak povesti u bitku. Neka Hektor vidi tko smo. Stenele«, naredi vjernom štitonoši, »kreni ravno na Hektora!«

Tako se u općem bježanju Grka Diomed sam vratio u napad. Steže svoje koplje i traži Hektora da ga pogodi u srce. Promašio je, ali je ubio kočijaša trojanskog junaka. Zeus se tad s vrha brda Ida iznova umiješa. Njegov je grom, blještećі i tutnjeći, udario na zemlju, točno pred Diomedova kola. Konji se propnu a zatim ržući padnu. Tad Nestor uzvikne:

»Ah, Diomede, to je božanski znak! Zeus nije s nama! Povucimo se!« »Ne, neću se povući! Nitko neće reći kako sam se uplašio!«

»Nitko tko te poznaje«, uzvrati tjeskobno Nestor, »neće se usuditi to reći, Diomede! Ali povuci se, ne izazivaj i dalje Zeusov bijes!«

Kola se napokon izdignu iz prašine i okrenu prema grčkom logoru.

A Trojancima se vratila hrabrost te uz viku napreduju, slijedeći Hektora koji ih je poticao s vrha svoje kočije:

»Trojanci, saveznici, prijatelji! Jučer nas sreća nije poslužila, ali danas ćemo pobijediti! Ako budemo hrabri, danas ćemo prodrijeti u grčki logor i zaključiti rat! Naprijed! Svi u napad! Nećemo se ugledati na Diomeda i pobjeći! Naprijed!«

Svi ga slijede. Nijedan se grčki ratnik ne usudi zaustaviti i suočiti s njima. Doista, bijaše to pravi poraz. Nikada Grci nisu tako bježali. Jedan za drugim, ili u razbijenim skupinama prelaze preko jarka koji zaštićuje njihov logor, zaklanjajući se iza zida koji ga okružuje. Trojanci ih gone, gađajući bez prestanka strijelama i kopljima. Ukratko, nijedan Grk nije ostao s ove strane zida.

Zidina je čvrsta i dobro sagrađena. Jak bedem zaštićuje grčki logor, šatore, logorište i brodovlje koje je gotovo sve izvučeno na kopno duž obale. Grcima su brodovi neophodni za vođenje rata. Kad bi ih izgubili, ne bi više mogli odlaziti po hranu, oružje i sve što im je potrebno za rat. Ali nadasve bi bilo pogubno da ih izgube zato što se bez njih ne bi mogli vratiti u domovinu.

Okrenuti zidinama, Trojanci nisu ni primijetili da je sunce polagano zašlo. Večernje sjene, što su se već pojavile nošene dugim naletima vjetra, zatekle su Hektora. Okrene se i ugleda sunce kako, crveno, zalazi u more. Zaustavi napad i vikne:

»Dosta je, braćo! Stanite! Nadao sam se da ćemo još danas osvojiti neprijateljske brodove, ali kao što vidite, uskoro će noć. Moramo se povinovati noći i prekinuti borbu! Ali nije važno«, nastavi, »ovaj put se nećemo povući. Nećemo se vraćati u grad niti ćemo napustiti područje koje smo osvojili. Netko mora otići našim ženama i prijateljima i reći im da vojska ostaje na polju. Grci«, proslijedi, pokazujući prema zidini, »više ne mogu pobjeći. Sutra u zoru prijeći ćemo nasip i zapaliti grčko brodovlje. Kad više ne budu imali nikakvog izlaza za povlačenje, izgubit će volju za borbom, vidjet ćete! Nitko se na svijetu neće više usuditi napasti Troju! Podignimo šatore i zapalimo veliku vatru! Bakljama ćemo sutra zapaliti neprijateljske brodove!«

Hektor naredi svojim vojnicima da postave šatore i zapale vatru kako bi proveli noć na otvorenom, ne vraćajući se u grad

Nestor kori Agamemnona što se posvađao s Ahilejem

PJEVANJE IX

U grčkom logoru noć je nemirna i besana. Koračajući duž zidina stražari nijemo gledaju vatru koju su Trojanci zapalili. Čuju se pobjedničke pjesme. Grčki kneževi sakupili su se na vijećanje u Agamemnonovu šatoru. U devet godina rata još nikad nisu pretrpjeli tako težak poraz:

»Nisam vjerovao da se Trojanci još uvijek mogu tako žestoko boriti!«, prozbori ogorčeno Agamemnon. »Doista, nisam vjerovao. Mislim da je to nebeski znak. Zeus nam poručuje da nikad nećemo osvojiti Troju.«

»Ne govori tako! Osvojit ću Troju, makar se morao boriti sam sa svojim štitonošom Stenelom!«, oporo izjavi Diomed.

Stari Nestor smireno se uplete: »Riječima se ne vodi rad, Agamemnone. Obeshrabren si, razumijem te. No sjeti se: borimo se bez Ahileja, a bez njegove moćne ruke, svidjelo se to nama ili ne, ne možemo pobijediti. Bit ću iskren: uvrijedio si ga, i treba da se pomiriš sa njim.«

Nakon kratke stanke Agamemnon prošapta: »Da, priznajem, uvrijedio sam Ahileja i on je odbio da se bori. To bijaše uzrokom našega poraza. Prijatelji«, nastavi, »znam da sam po-

Ahilej u svom šatoru svira na citri a Patroklo ga u tišini sluša

griješio. Ali kralj sam, vaš sam vođa. Slušajte, dakle, što ću vam reći. Vjerujem da će se još sutra Ahilej vratiti u borbu. . .«

Ubrzo zatim Nestor, Ajant i Odisej izađu iz Agamemnonova šatora. Idući duž morske obale, upute se prema Ahilejevu prebivalištu koje su Mirmidonci naoružani dugim koplji-ma, dobro čuvali.

Ahilej je u svom šatoru, zajedno s prijateljem Patroklom. Nisu naoružani; šljemovi, štitovi, koplja i mačevi nalaze se u kutu. Ahilej sjedi i zamišljeno svira citru. Tiho pjeva stare pjesme koje govore o ratu i junačkim podvizima. Patroklo mirno sluša. Kao da su tisuće kilometara daleko od Troje i krvavog bojnog polja. U Ahilejevu srcu još uvijek prevladavaju srdžba i prijezir. Čim je ugledao Nestora, Ajanta i Odiseja, mladić je odložio citru. Smiješeći se ustane i pruži im ruku: »Prijatelji!«, uzvikne. »S kakvom vas radošću ponovno vidim! Dođite! A ti, Patroklo, ulij nam najbolje i najrujnije vino! Odiseju, Ajante, mudri Nestore! Pijte i jedite sa mnom!«

Uz jelo i piće razgovaraju kao da se ništa tih dana nije dogodilo. No, naposljetku, dižući pehar prema Ahileju, Odisej reče:

»Prijatelju, nismo došli radi pića. Upravo je završio skup u Agamemnonovu šatoru. Ahileju, slavo svekolike Grčke, Agamemnon je uvidio svoju pogrešku; priznaje da te uvrijedio kad ti je oduzeo Brizeidu koju si zavrijedio svojom vrlinom. Dakle, ako se vratiš u borbu, spreman je da ti je vrati. I ne samo to, kad Troja bude osvojena, imat ćeš povlasticu odabrati dvadeset najljepših trojanskih djevojaka. Kad se vratimo u Grčku, moći ćeš dobiti za ženu Agamemnonovu kćer. O Ahileju, bit ćeš zet kralja svih Grka. Došli smo ti kazati: želimo da se vratiš u borbu.«

Odisej je završio i zašutio. Tišina je dugo potrajala, a zatim Ahilej šapatom odgovori:

»Odiseju, bio si iskren prema meni, pa ću i ja

biti isto tako iskren prema tebi. Čovjek koji te poslao mrskiji mi je od svakog drugog čovjeka na svijetu. Imao je moje povjerenje, ali ga je izgubio. Imao je moje prijateljstvo, i njega je izgubio. Pokazao je da nije ni velikodušan ni odan. Ja sam ga vjerno služio. U zamjenu za to, oduzeo mi je dragu Brizeidu, djevojku koju sam volio. Agamemnon me nikad više neće moći uvjeriti da se istinski promijenio.

Poslao vas je k meni ne zato što je shvatio da je bio nepravedan nego zato što je pretrpio težak poraz na bojnom polju. Sad nek se sam bori protiv Hektora. Uskoro ću otputovati«, proslijedi mladić, »i ostaviti zemlju u koju nisam došao svojom voljom. . .«

»Ahileju. . .«, započne Odisej, no Ahilej proslijedi: »Kad je saznala da odlazim na Troju moja majka Tetida rekla mi je da ću pred njom ubrzo naći smrt a istodobno steći vječnu slavu. Naprotiv, ako ne budem sudjelovao u ratu imat ću dug i sretan život. Pa dobro, mijenjam svoj izbor! Izabirem dug život i odlazim. To je savjet koji dajem svima vama. Uzaludno je nastavljati. Nikad nećete osvojiti Troju.«

Nakon tih riječi uslijedila je zastrašujuća tišina. Odisej i njegovi drugovi izgovorili su još nekoliko riječi, pokušavajući uvjeriti Ahileja da promijeni mišljenje: uzalud.

I tako, nakon što su tužno ispili posljednji pehar vina, njih su se trojica vratila Agamemnonu s gorkim odgovorom. Ahilej ne popušta. Ne zaboravlja, njegov se bijes ne stišava. Ne želi se vratiti u borbu.

Ahilej ne pristaje na Nestorovu molbu i odbija se vratiti u boj

Odisej i Diomed presretnu Dolona dok izviđa njihov logor

PJEVANJE X

Duboka je noć. Mnogi vojnici, umorni od borbe, bacili su se na zemlju i potražili odmor u snu. No svi ne spavaju. Agamemnon, obuzet tjeskobom, ne može sklopiti oka. Trojanci su se ulogorili uza zidine, nedaleko brodova. Što li će učiniti? Napast će, to je sigurno, ali kada? Noćas, ili možda sutra? . . .

Nikad se Hektor nije toliko približio. Agamemnon zamišljeno gleda brojne vatre koje su Trojanci upalili u dolini. Opasnost je neizmjerna. Poduhvat Grka možda će nesretno završiti.

Napokon, kralj se odluči: toliku tjeskobu ne može zadržati u sebi. Ide od jednog do drugog šatora i sve svoje zapovjednike poziva na još jedno ratno savjetovanje.

»Potrebno je«, reče, »saznati kakve su namjere Trojanaca, odnosno pripremaju li napad noćas ili će čekati sutrašnji dan. Naši su umorni, većina ih spava. Moramo znati možemo li ih ostaviti da se odmaraju ili ih valja pozvati u borbu.«

Odisej i Diomed javili su se da uhode trojanski logor. Kriomice su prešli zid. Bešumno hodajući po ravnici punoj mrtvih i napuštenog oružja, približavaju se neprijateljskim vatrama. Odjednom Odisej zaustavi druga i prošapće: »Stani! Netko ide prema nama!«

Doista. U mraku se pojavila sjena. Vidi se odsjaj kopče na oklopu. Diomed počeka čas, zatim podigne koplje i zamahne njime: »Stoj!«, poviče, »tko god da jesi!«

Čovjek se uplašeno trgne i zaustavi: »Nemojte mi ništa nažao učiniti«, preklinje, »poštedite mi život!«

»Tko si? Govori, ako ne želiš odmah umrijeti!«

»Ja sam Dolon. Šalje me Hektor«, odgovori sa strahom u glasu. »Dobio sam zadatak prodrijeti u vaš logor i vidjeti što radite. Morao sam saznati želite li se još boriti, ili se spremate na polazak. . .«

»A tako, dakle, mislite da ste nas porazili jednom zauvijek!

Ne, Dolone, nećemo otići. Ali govori: jeste li, možda, dobili pojačanje kad ste tako sigurni u sebe?«

Dolon, koji se odvažio da uhodi grčki logor zbog bogate nagrade, odgovori: »Da, stigli su Tračani, pod vodstvom mladog kralja Reza. Ulogorili su se tamo, desno. Rez ima dva prelijepa bijela konja, najljepša koja sam ikad vidio«, pridoda, »ali, pustite me da idem, ja. . .«

Nije mogao dovršiti. Diomed ga obori udarcem mača: »Kad bi se ovaj vratio Hektoru, bili bismo izgubljeni!«, objasni. »Ali hajdemo, Odiseju, zaželit ćemo dobrodošlicu Tračanima!«

Njih dvojica nastave put i uđu u trojanski logor. Stražari su bili naoružani, a ostali su spavali. Nitko ih nije primijetio dok su se njihove sjene tiho primicale nijemim šatorima i toru u

Odisej otima dva Rezova rasna bijela konja

kojem je spavalo mnogo konja. Da, Dolon je rekao istinu: ona dva velika bijela konja sigurno su najljepše životinje koje su ikad mogli vidjeti pod zidinama Troje! Ah, kad bi taj plijen mogli dovesti u logor. Kako bi se proslavili!

»Ja ću se pobrinuti za životinje«, prošapće Odisej, »a ti misli na ljude.«

Diomed se složio. Bešumno se uputio prema velikom šatoru. Za to vrijeme Odisej, puzeći po zemlji, dođe do ograde, uđe unutra, lagano i mirno prošvrlja između konja. Oni ga ne primjećuju. Niti ržu niti topću. Dospio je do dva sjajna Rezova konja...

... U međuvremenu Diomed je prodro u tračanski logor. Tračani tek što su stigli u logor. Spavaju, čekajući bitku predviđenu za sutrašnji dan. Za njih je doista bila nesreća što su stigli u trenutku pobjede! Nesreća, budući da se sigurni i odvažni, nisu pobrinuli čak ni da postave straže!

Strašni Diomed izvuče mač, a kako je u ratu dozvoljeno sve što može naškoditi neprijatelju i oduzeti mu snagu, on u snu ubije, jednog po jednog, čak dvanaest ratnika. Ubio je i mladog Reza koji je u Troju došao u nadi da će steći slavu; ubio ga je u snu, poput ovčice.

Diomed bi nastavio pokolj, ali se uplašio da će se netko probuditi i izazvati uzbunu. Pomislio je da je Odisej u međuvremenu zasigurno već oteo dva najbolja konja, pa je odlučio vratiti se. Odisej ga je nestrpljivo čekao:

»Brzo, Trojanci su posvuda! Ako nas primijete, gotovi smo!« »Najmanje dvanaest ratnika, a među njima i Rez«, odgovori hihoćući se Diomed, »više neće ništa shvatiti. Hajde, uzmimo kola i pođimo!«

Konje naviknute na Rezova kola bičem su poticali prema grčkom logoru. Njihovi uzvici i topot konjskog galopa probudiše tračanske vojnike. Ugledali su strašno krvoproliće što ih je zadesilo u snu. Pozvali su na uzbunu. Pritrčali su svi trojanski kneževi, među njima i Hektor. No, prekasno: Rez leži u krvi, a tragovi prašine koji se naziru u noći pokazuju da njegove ubojice bježe sa dva krasna konja.

Takav je rat: na jednoj strani plač, na drugoj veselje. Dok je trojanski logor u žalosti, dotle Grci uz vino i pjesmu slave Odisejev i Diomedov podvig.

Nakon što su upregli konje u Rezova kola, Odisej i Diomed vraćaju se u grčki logor

PJEVANJE XI

Napokon je stigla zora. Grcima se tokom noći povratila snaga. Užurbano se pripremaju za protunapad. Moraju odbiti neprijatelja što je moguće dalje od brodova. Izlaze, dakle, masovno na bojno polje i započinju bitku.

Kao jučer, i kao svih proteklih devet godina, zbijene čete udaraju jedne protiv drugih. Kola bijesno jure među vojnicima. Hrabri mladići se sukobljavaju, izazivaju na dvoboj i ubijaju. Suha zemlja opet je natopljena junačkom krvlju.

Nikad se Agamemnon nije tako junački borio, još nikad nije pogodio i ubio toliko neprijatelja. Izgleda da mu se nitko ne može oduprijeti. Tu i tamo Trojanci posustaju pred njegovim napadima, kad li se Koon, Antenorov sin, iznenada susretne s njim i udarcem koplja rani ga u ruku. Urlajući od bijesa i boli, Agamemnon se okrene i ubije svoga protivnika. No, nije više u stanju držati štit. Odmah se na njega sruči gusta kiša strelica. Ne preostaje mu ništa drugo nego da se dovuče do kola, popne na njih i povuče.

»Agamemnon bježi!«, uzvikne Hektor. »U napad!«

Sad se Grci povlače. Mnogi bacaju oružje kako bi što brže mogli pobjeći. Diomed, koji se borio pored Odiseja, kune i viče:

»Ali što to radimo? Bježimo kao kukavice? Odjednom smo izgubili svu svoju snagu? Ostani tu, Odiseju, oduprimo se!«

Odisej mu odgovori usklikom: »Neću pobjeći, Diomede, borit ću se kraj tebe. No, vjerujem da je Zeus opet počeo pomagati Trojancima. Malo nam je nade ostalo!«

Bez obzira na sve, dva ratnika okrenu se sučelice strašnom neprijatelju i nepomično čekaju. Hektor im trčeći ide u susret.

No, okrznulo ga je koplje; prisiljen je na povlačenje. Diomed mu podrugljivo reče:

»A tako, bježiš, Hektore!... Ali naći ću te gdje god bio i prisiliti da se boriš do kraja!«

Agamemnon je udarcem koplja ranjen u ruku

S krme svog broda Ahilej promatra borbu

Tek što je to izgovorio, kad ga Parisova strijela pogodi u desnu nogu. Srvan bolom, Diomed se proklinjući zaustavi. Paris slavodobitno uzvikne:

»Ipak sam te pogodio!«

»Proklet bio!«, uzvrati Diomed. »Volio bih te vidjeti bez tog luka, mač protiv mača! Onda ne bi tako govorio!«

No Trojanci već nasrću na njega. Ne može se ni pomaknuti: niti se može boriti niti može pobjeći. Bio bi izgubljen bez Odisejeve pomoći. Odisej stane ispred njega, poput štita odupirući se sâm udarcima Trojanaca. Mnoge je pokosio, ali u tom stravičnom pokolju nije uspio izbjeći strašan udarac kopljem. Zadao mu ga je Hipazov sin Sok. Udarac bi bio smrtonosan da se nije uplela Atena i ublažila ga. Odiseju je jasno da neće dugo izdržati. Snaga ga napušta i to će im biti kraj. Doziva pomoć. U strašnoj buci glas mu, ipak, dopre do Menelaja. Ovaj će: »Pa to je Odisej, traži pomoć! Ajante, za mnom, požurimo!«

Njih dvojica pohitaju naprijed. Nalaze okrvavljenog Odiseja kako se beznadno brani

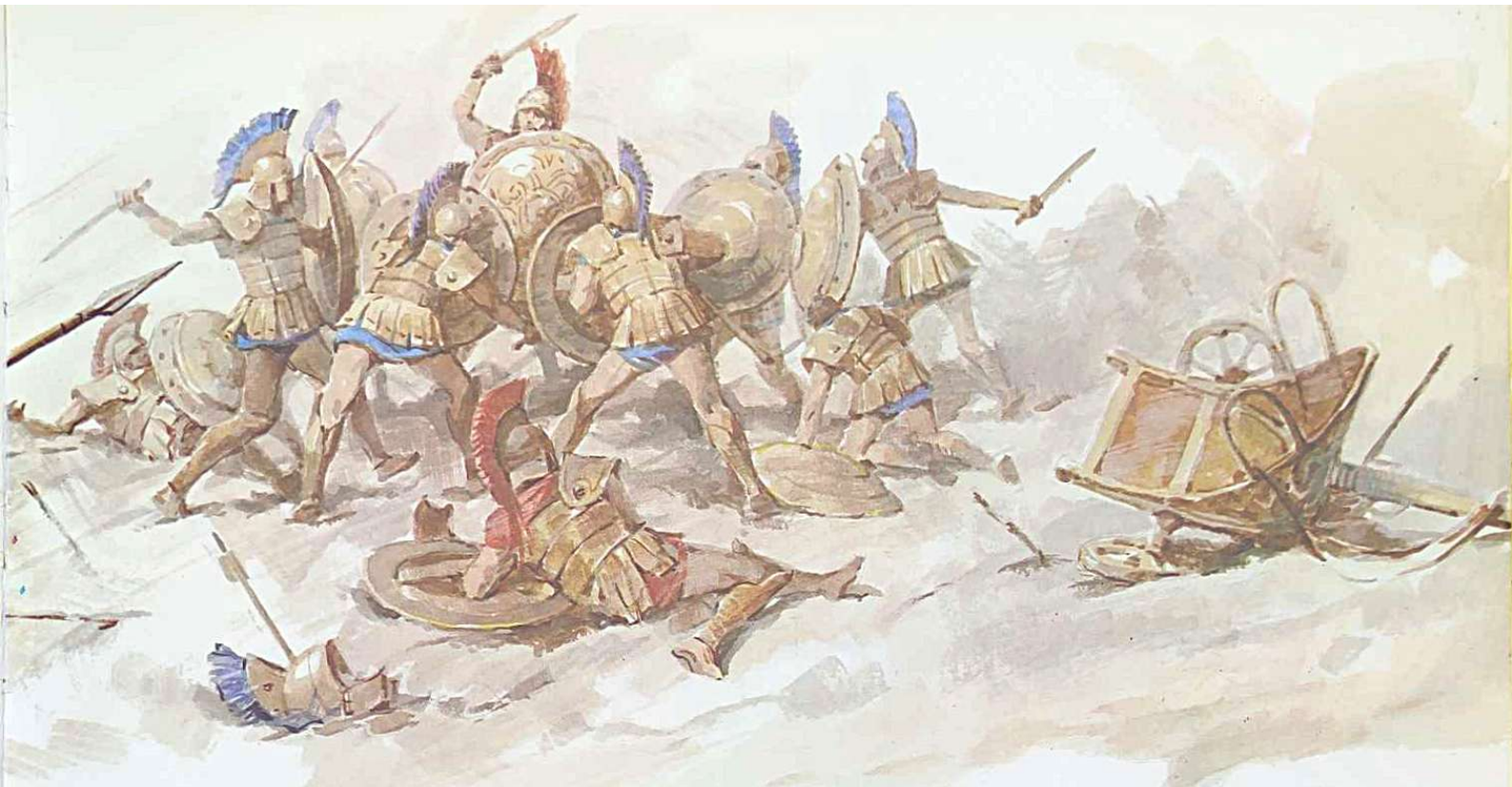

Bitka bjesni, a ratna sreća naklonjenija je Trojancima

od čete neprijatelja. Ajant mu priđe i ispred njega zabije svoj ogromni štit. Menelaj skloni Odiseja i Diomeda: iza tog zaklona obojica su na izmaku snaga. Odvuče ih do kola, popne na njih i brzo vrati u logor.

Napad Trojanaca se nastavio pod Hektorovim i Parisovim vodstvom. Paris je vjeran obećanju datom svojoj lijepoj Heleni.

Iz njegovog luka, jedna za drugom, lete strašne strelice koje ubijaju ili bolno ranjavaju. Jedna je sustigla i liječnika Mahaona. Za Grke je to težak udarac.

»Nestore«, uzvikne Idomenej starom ratniku, uvijek prisutnom na borbenoj liniji, »Mahaon vrijedi kao stotinu drugih! Stavi ga na svoja kola i odvedi u zaklon! Mi ćemo te štititi!«

Tako je i učinio. Bitka je u punom jeku; okrenula se u korist Trojanaca koji se korak po korak neumoljivo približavaju zidini koja štiti grčke šatore i brodove.

Na krmi svoga broda, isukanog na kopnu, Ahilej stoji i gleda. Ravnodušno je promatrao razvoj borbe, no sad zove svog voljenog Patrokla i govori mu:

»Patroklo, Nestor vodi nekog ranjenika. Ne mogu točno vidjeti tko je, ali izgleda mi da je Mahaon. Otiđi i saznaj što se dogodilo. Mahaon mi je drag prijatelj i ne bih ga želio izgubiti.«

Patroklo požuri i nađe Nestora kako pod svojim šatorom previja ranjenog Mahaona.

»Za koga se brine Ahilej?«, uzvikne starac. »Za Mahaona? Ah, i drugi su Grci ranjeni! Ranjen je Diomed, ranjen je Odisej, ranjen je Agamemnon! Na izmaku snaga smo, a što on radi? Gleda nas kako umiremo!«

»Uvreda bijaše previše bolna, neće se boriti«, uzvrati Patroklo. Tresući sijedom glavom, Nestor prošapće: »Ovo će biti naš kraj. Patroklo, ti si mu najdraži, pokušaj ga zamoliti da nam priskoči u pomoć! A ako ne želi doći, zatraži njegovo oružje i dođi umjesto njega! Trojanci će povjerovati da je Ahilej, možda će ih napustiti hrabrost pa neće napadati takvom žestinom!«

Patroklo se nije usudio odgovoriti. Trčeći se vratio u Ahilejev šator. Putem je vidio samo ranjene i umorne ljude, pomiješane s porazom.

PJEVANJE XII

Trojanci progone Grke. Ovi se povlače najprije preko jarka, a zatim do zidina. S vrha zida po napadačima pljušti kiša strelica. Trojanska kola postrojila su se u dugom redu duž jarka, punog leševa. Neki ratnici htjeli bi naprijed, ali konji se propinju i ržu. Ne žele prijeći jarak i tako premostiti prepreku. »Hektore!«, uzvikne tada Pulidamant, jedan od najhrabrijih Trojanaca. »Uzalud ovako pokušavamo prijeći! Siđimo i pređimo pješice. Ako nas Grci napadnu dok smo s kolima u jarku, gotovi smo!« »Da«, potvrdi Hektor, »na noge! Naprijed!« I siđe s kola. Nikad mu se pobjeda nije činila tako nadohvat ruke. Brodovi su u blizini, blizu su skladišta oružja i namirnica. Zauzeti ih i opljačkati, značilo bi Grcima zadati smrtonosan udarac. Hektor sa svojim ljudima pješice prelazi jarak i navaljuje na zid. Smrtonosne strijele, kamenje i koplja neprestano se izmjenjuju. Zaklanjajući se štitovima, Trojanci napreduju prema vratima koja Grci brane očajničkom snagom. Na nasipima se

Bitka pod zidinama ne dopušta ni trenutak predaha

Grci ni trenutka ne odmaraju. Dobro znaju da bi to za njih bio kraj. Bore se i oni što su se, iscrpljeni od duge borbe, namjeravali odmoriti, predahnuti, previti rane. Ne, nema više vremena. Vodi se borba za život, koja ne dopušta ni trenutak predaha.

Odjednom netko vikne: »Nebo! Pogledajte nebo!« Svi podignu pogled. Na nebu, upravo iznad bojnog polja, pojavio se veliki orao s ogromnom zmijom u pandžama. Zmija nije mrtva nego se savija, dašće, nastojeći se osloboditi ili skupo naplatiti svoj život. Jednim trzajem uspijeva podignuti glavu i zariti šiljaste zube u orlov trbuh. Velika ptica ispusti bolan krik, raširi pandže i ispusti plijen. Zmija padne na zemlju i puzeći se udalji. Iako hrabar, Pulidamant problijedi:

Na nebu se pojavi veliki orao, a u pandžama drži ogromnu živu zmiju koja se pokušava osloboditi

»Zmija je Zeusov znak, Hektore«, reče, »u tome vidim predznak! Mislim da nam Zeus objavljuje kako možemo stići do brodova, ali će nas Grci raniti, i to krvavo!«

»Što to govoriš, Pulidamante?«, uzvikne Hektor. »Misliš li da me se tiču orlovi i zmije? Ja vjerujem samo u bitku, a mi je dobivamo! Bojiš li se borbe, bojiš li se umrijeti? Slušaj, ako se misliš povući, sam ću te ubiti! Naprijed! Na vrata! Trojanci, srušimo ih!« Hektor uz poklike vodi svoje ljude na juriš, pokušava-

Hektor podiže golemi kamen i baca ga na vrata

jući prodrijeti kroz zidine. Što Trojanci više bacaju kamenje na zid, da bi ga srušili, to Grci više strijepe. Ipak, nastavljaju se braniti kopljima, kamenjem, strijelama.

Tad se približi Sarpedon, Zeusov sin, vođa likijskih ratnika koji su pritekli u pomoć Troji. Zaklanjajući se velikim štitom, njemu uz bok korača Glauk, drugi likijski knez. Iza njhovih leđa guste čete ratnika. Ajant Telamonov i njegov brat Teukar jure da se suprotstave napadu. S nasipa prema kojem se Likijci penju Teukar uspijeva strijelom pogoditi Glauka koji je, proboden, prisiljen na povlačenje. No Sarpedon ne napušta polje. Sam Zeus ga štiti. Kad je Ajant s uobičajenom snagom bacio svoje koplje, ono nije uspjelo probiti štit likijskog kneza, iako ga je pogodilo po sredini. Sarpedona je, ipak, zabolio udarac. Zaustavio se. No, samo na trenutak. Nadahnut Zeusom, ubrzo se oporavio: »Hrabri moji Likijci, za mnom! Budite uz mene! Ne mogu sam preskočiti zid! Gdje vam je hrabrost, zašto me ne slijedite? Naprijed! Nitko nam se ne može oduprijeti ako smo ujedinjeni!«

Pred snažnim jurišom Likijaca ništa ne znače ni Teukarove strijele ni Ajantovo pogubno koplje. Obojica su prisiljena na povlačenje. Slijedeći Sarpedona Likijci su se slavodobitno kličući napokon uspeli na zid. Bitka je postala žešća. S obje strane u borbu ulaze nove čete. Nema grčkog ni trojanskog junaka koji nije okrvavljen, svojom ili neprijateljskom krvi. Još se ne nazire na čijoj je strani pobjeda, kadli se iz tutnjave i meteža začuje Hektorov prodoran glas:

»Trojanci, krotitelji konja! Probijmo zid, popnimo se na brodove i zapalimo ih!«

Sve ih sjedinjuje isti cilj. Hektor, potaknut nevjerojatnom snagom, podigne golem i zašiljen kamen, kojeg bi dva snažna čovjeka jedva uspjela podići, i baci ga prema vratima. Pogodio je dvije željezne kuke što zatvaraju vratnice. Daske podrhtavaju, željezne ploče se lome i vratnice se otvaraju. Čuje se slavodobitan usklik Trojanaca koji su napokon doživjeli da im se otvori prolaz kojim će prodrijeti u neprijateljski logor. Prvi koji hrli naprijed je, naravno, Hektor sa dva koplja u rukama. Čudesno mu bljeska zaštitni brončani oklop. Nitko mu se ne usuđuje suprotstaviti. Osim toga, sad mu se nitko ne bi ni mogao oduprijeti.

»Za mnom, za mnom!«, uzvikuje, okrećući se svojima. Već padaju i druga vrata. Malo po malo, zid okružuju Trojanci, prelaze ga lomeći otpor neprijatelja i rušeći nasip. Kroz razorena vrata u grčki se logor slijevaju čete Trojanaca, poput bujice koja je prešla nasip i prodire u ravnicu. Grcima ostaje samo da se povuku prema brodovima. Ali to je više bijeg nego povlačenje. Grci ne uspijevaju organizirati obrambenu liniju, ne mogu se zaustaviti i prestrojiti. Već se čini da brodove ništa ne može spasiti od katastrofe, kao ni svekoliku grčku vojsku.

PJEVANJE XIII

No, gore na nebu nešto se zbiva. Zeus, koji je pomogao napadu Trojanaca, napokon je odvratio pogled s bojnog polja. Zadovoljan je: bogovi su poslušali njegovu zapovijed i nijedan se nije umiješao u borbu. Nedvojbeno je, dakle, da će Hektor i njegovi drugovi doprijeti do brodova. Ne treba se više zadržavati. Otac bogova upregnuo je svoje sjajne kočije i otputovao u zemlju Tračana, konjogojaca.

Dok se Zeus udaljuje u svojoj kočiji, Posidon žuri prema bojnom polju kako bi pomogao Grcima

Pizandar i Menelaj sukobljuju se u žestokom dvoboju

No tek što se Zeus udaljio, na polje pohrli Posidon, vitlajući svojim trozupcem. Odlučio je pomoći svojim dragim Grcima. Ne pristaje da budu uništeni, ne želi da se nastavi njihovo povlačenje i stradanje. Stigao je do četa koje bježe u neredu; preuzeo je Kalhantov lik i približio se Ajantu Telamonovom i Ajantu Oilejskom, vičući: »U vama je toliko snage da možete spasiti čitavu vojsku! Što to činite? Zašto mislite na poraz, a ne na pobjedu? U borbu, vratite se u borbu!«

Kad je to izgovorio, dodirnuo je svojim čarobnim štapom oba ratnika, ispunjujući ih junačkim bijesom i žarom. Trojanci, koji su napredovali prema brodovima, odjednom uvide da su napadnuti.

Dotad je trojanska vojska bila poput kamena koji se kotrlja s planine i nezaustavljivo udara, razarajući sve pred sobom. Ali odjednom, kao da taj isti kamen, došavši do ravnice, gubi poticaj i lagano se zaustavlja. Sad se, dakle, Trojanci zaustavljaju pred Grcima.

Predvođeni Ajantom Telamonovim i Ajantom Oilejskim, Grci se suprotstavljaju novim otporom. U krvavim sukobima s obje strane padaju mnogi junaci. Nad njihovim tijelima plamti žestoka bitka.

Borba se vodi na raznim mjestima iza krme brodova. Bore se kopljima i mačevima. Kola nasrću jedna na druge. Zemlja je prekrivena mrtvima i ranjenima koji jecaju. Crvena je i natopljena krvlju, puna polomljenih kopalja, strijela, štitova, šljemova otrgnutih s glava ratnika, kopalja što nisu dosegla svoj cilj. Ponegdje junak izaziva na dvoboj drugog junaka. Drugdje se čitave čete vojnika uz viku miješaju jedne s drugima, tako da je u metežu

i žestini borbe teško razlikovati neprijatelja od suborca.

Dan je uspješan za Idomeneja, kralja Krećana, koji se bore uz Grke. No uspješan je i za Dejfoba, Prijamova sina, pa zatim za Eneju, Parisa i druge Trojance. Ali Grci se uz Posidonovu pomoć hrabro bore. Otkad se Zeus više ne brine za bitku, Trojanci trpe veoma bolne gubitke. U žarištu, Menelaj se sukobio s mladim Pizandrom. Prvi su udarci koplja bez uspjeha, no njih dvojica tad vade mačeve i bacaju se jedan na drugoga. Došlo je do žestoke izmjene udaraca. Pizandar padne mrtav. Trojanski redovi se pomjeraju, tu i tamo čak povlače. Harpalion, knez trojanskih saveznika Paflagonaca, pada pogođen strijelom. Odmah ga osvećuje Paris. Njegov nepogrešivi luk pogodio je Euhenora s Korinta. No na čitavom lijevom krilu Trojanci se zaustavljaju. Pulidamant tad odjuri po Hektora koji se borio na desnoj strani:

»Hektore!« uzvikne, »naše valja prestrojiti, ili neće biti ništa od onoga za što smo se borili! Nema nikakva smišljena plana u našem djelovanju!«

»U pravu si«, uzvrati Hektor i skoči s kola, »ostani tu, ja ću otrčati na lijevo krilo i izdati naređenja!«

Hektorova prisutnost i riječi povratili su snagu Trojancima. Pregrupirali su se, okrenuli oružje prema neprijatelju i odmah ga opkolili. Hektor bez odmora protrči prvom linijom.

Ajant ga ugleda. Probijajući se kroz ratnike, približi mu se i suprotstavi: »Hektore!«, vikne. »Kamo misliš otići? Do naših brodova? Griješiš! Nećeš proći ovuda! Samo ti je jedan put otvoren, a to je bijeg!«

»Ne, Ajante, neću pobjeći!«, odgovori Hektor. »Znaj, međutim, da je ovo vaš posljednji dan! A i tvoj, ako mi staneš na put! Prije noći, psi i ptice hranit će se tvojim tijelom!«

Njih se dvojica pokušavaju sukobiti, ali ne uspijevaju. Naprotiv, pomicanje četa sve ih više razdvaja. Hektor i dalje viče:

»Naprijed, Trojanci! Za mnom, na brodove!« Na taj poklik iz tisuću grla uslijedi gromoglasan uzvik. Trojanci ponovno napadaju, ali nailaze na junački otpor Grka koji uzvraćaju bojnim poklikom.

Hektor potiče Trojance da odu na grčke brodove

PJEVANJE XIV

Iako naporno i polagano, ipak se nastavlja trojansko napredovanje prema brodovima. Hektorovi poklici dopiru do šatora u kojem, pored ranjenog liječnika Mahaona, stari Nestor očekuje novosti o razvoju bitke: »Na

Bojeći se poraza Grka, stari Nestor odluči da ode u borbu

žalost, taj poklik jasno govori«, prošapće. »Ne želim ostati u šatoru. Bojim se da smo pregaženi. Idem zauzeti svoje mjesto!« Starac vjeruje kako je došao odlučujući trenutak. Potpuno se naoružao i zaputio u boj: umrijet će u borbi i slavno okončati svoj dugi život. Putem je susreo nekolicinu grčkih kneževa koji su se, ranjeni ili pretučeni, skupili na morskoj obali. »Ah, Nestore«, reče mu Agamemnon, »ostvaruju se Hektorove prijetnje! Potučeni smo i naši će brodovi biti uništeni!«

»Da«, odgovori starac, »razrušen je zid u koji smo polagali naše nade. Nas dvojica, ja star, a ti ranjen, ne možemo okrenuti ishod bitke.«

Agamemnon nastavi: »Možemo, međutim, porinuti brodove u more i tako izbjeći da ih Trojanci unište. Možemo zaploviti na pučinu, pričekati noć, i. . .«

Odisej ga prekine: »Kakve to malodušne riječi izgovaraš, Agamemnone? Ti, koji imaš čast voditi Grke, govoriš o bijegu? Nakon devet godina žrtava i borbe ti predlažeš da brodove otisnemo u vodu? Ako vide nekoliko brodova kako se udaljuju, nijedan naš ratnik koji se još bori, više neće htjeti ostati. Uvjereni da su izdani, bacit će oružje. To bi bilo pogubno!«

»Slažem se, Odiseju!«, uzvrati Agamemnon. »Sad ti reci što predlažeš da učinimo?« Diomed se umiješa: »Poslušajte mene«, prozbori odlučno, »i suviše smo vremena izgubili. Ranjeni smo, istina, i ne možemo se boriti. Ali možemo otići među ratnike, bodriti ih riječima i prisutnošću. Možemo vratiti u borbu one koji su otišli ili pobjegli. Dakle, nemojmo tu ostati! Hajdemo tamo gdje se vodi boj!«

Kneževi su se tako zaputili u bitku koja bi mogla biti posljednja. Doista bi i bila posljednja da Hera, zaštitnica Grka, nije dobro pazila. Ne želi da Troja pobijedi zbog smrti Agamemnona, Nestora, Odiseja i Diomeda. Razmišlja: »Zeus se svakog časa može vratiti i pozabaviti bitkom. Tad više ne bi bilo nikakve nade. Mo-

ram ga odvratiti. Dakle, moram učiniti nešto, tako da ne može niti vidjeti niti misliti . . .«
Prelijepa božica odletjela je tad na najviši vrh brda Ide, gdje je sjedio Zeus. Prije negoli je otišla ocu svih bogova, Hera se obratila Snu, bratu Smrti:
»Snu«, reče mu, »prijatelju i gospodaru svih, poslušaj me. Tražim pomoć od tebe: usliši me i dobit ćeš na poklon zlatno sjedalo. Čvrsto uspavaj Zeusa, kojemu upravo odlazim.«
»Ne smijem ako to on ne zatraži od mene. Bojim se njegove srdžbe.«
Snu, ako ti nije dovoljan zlatni prijesto, za ženu ti obećajem mladu Graciju, onu slatku Paziteju, u koju si zaljubljen.«
Na te riječi, San se nasmiješi: »Ako mi daš Paziteju, koju volim, onda ću, o Hero, učiniti da Zeus spava dokle god budeš željela!«

San je uslišao Herin zahtjev i uspavao Zeusa

Tako je i bilo. U pratnji nevidljivog Sna, Hera ljubazno razgovara sa Zeusom, mazeći ga i milujući. Za to vrijeme San je izvršio svoju čaroliju. Zeus polagano usne.
Čim je vidio da otac bogova spava, San je odletio Posidonu: »A sad«, objavi mu, »možeš slobodno pomoći Grcima, o, Posidone, kralju mora!«

Ajant uzme golemi kamen i baci ga na Hektora koji se onesviješten sruši na zemlju

Posidon ne oklijeva: »Ratnici Grčke!« uzvikne, ukazujući im se. »Zar ćemo Hektoru prepustiti pobjedu? Ne! Hajde, ujedinimo naše snage, stvorimo željezni zid koji Trojanci neće moći preskočiti! Naprijed!«
Tako ohrabreni, Grci se skupljaju jedan uz drugoga i polako, uz glasne povike i zveket oružja, kreću prema Trojancima. Ni vjetar, kad potresa krošnje velikih hrastova, ni vatra, kad žestoko pali duboke planinske klance, ni more kad u oluji udara o litice, ne mogu se usporediti s urlikom neprijateljskih ratničkih četa. Hektor ugleda sve protivničke kneževe, čak i one ranjene. Ne gubi hrabrost zbog toga. Nanišani koplje i nacilja na Ajanta. Nije promašio cilj. Koplje bi probolo Ajanta da nije naletjelo upravo na snažne kožnate remene štita i mača. Oni su otklonili udarac. Ajant odmah uzvrati. Uzima veliki kamen, jedan od onih što su postavljeni da zaustave i podupru kobilice brodova, i baca ga na Hektora koji se s neprijateljskog bojišta upravo vraćao među svoje. Kamen pogodi Hektora koji padne na koljena i sruši se bez svijesti.

Grci ispuste snažan, radostan krik i pojure u napad, pokušavajući uhvatiti mrskog neprijatelja. Ali trojanski se ratnici odmah postave u obranu ispred Hektora. Dotrči Eneja, dotrči Pulidamant, dotrče Agenor, Glauk i Sarpedon, pritrčaše svi trojanski kneževi.
Dok zbijena četa čvrsto odbija grčki napad, Hektora povlače nazad.

Smještaju ga na kola i odvode na obalu Ksanta. Tamo mu pružaju pomoć. Lice mu prskaju hladnom vodom. Čini se kao da će doći k sebi: otvara oči i gleda uokolo. Zatim odjednom povrati krv i nanovo se onesvijesti.
U međuvremenu Grci navaljuju s udvostručenom snagom. To je prilika koju su čekali, to je trenutak koji može odlučiti o ishodu dana. Valja pohitati i zadati težak udarac neprijatelju prije nego što Hektor dođe k sebi i vrati se u boj. Trojanci za kratko i bez Hektora čvrsto odolijevaju. No, mnogi padaju, a drugi u strahu uzmiču. Tu i tamo linija se razbija, tako da se povlačenje ubrzo pretvara u bijeg. Trojanci napuštaju područje koje su teškom mukom osvojili. Žurno uzmiču sve dok nisu protjerani preko zidina!

Zeus se bijesno okrene Heri koja ga je prevarila

PJEVANJE XV

Kad se Zeus probudio iz dubokog sna, Trojanci su bili na rubu poraza. S vrha brda Ide bacio je pogled na trojansku ravnicu: ugledao je Grke u napadu i Posidona kako ih pomamno vodi, a Hektora na zemlji, bez svijesti, na obali Ksanta. U trenu shvati. Okrene se prema Heri, koja dršćući stoji pokraj njega. Ošine je gorućim pogledom:

»Ah, to si, dakle, željela!« viče. »Prevarila si me, znači, i uspavala! Pazi, Hero«, nastavi, pun božanskog bijesa, »već poznaješ moju srdžbu! Sjećaš li se kad sam te objesio za noge i ostavio visiti među oblacima? Mogu to opet učiniti!«

Blijeda, Hera dršćući odgovori:

»Nije se po mom savjetu Posidon okrenuo protiv Trojanaca, vjeruj mi, Zeuse . . . Ako želiš, mogu odmah otrčati k njemu i reći mu da napusti polje . . . «

»Ne! Ti nećeš ići!«, odgovori Zeus. »Odmah mi dovedi Iridu i Apolona! Oni će prenijeti moje zapovijedi. Obećao sam Tetidi«, nastavi

Irida se približila Posidonu i naredila mu da se povuče

Apolone, odmah otiđi do Zeusa, želi ti povjeriti jedan zadatak! Brzo, poslušajte! Ponavljam vam, Zeus je strašno bijesan!«
Ubrzo zatim Irida se približila Posidonu koji, s trozupcem u ruci, još uvijek potiče Grke: »Posidone«, prozbori mu, »donosim ti Zeusovu zapovijed: odlazi odavde, vrati se u more i tamo ostani!«
Posidon problijedi od srdžbe i poniženja, ali mora poslušati. Gunđajući i proklinjući napusti polje. Vratio se i zaronio u valove. U međuvremenu je Zeus ovako govorio Apolonu: »Siđi na obale Ksanta: tamo ćeš naći onesviješteno Hektora. Povrati mu snagu i ostani uz njega. Pomogni mu u bici!«
Apolon siđe s brda Ide i u tren oka pojavi se pored Hektora, koji je polako dolazio k sebi. Iako omamljen, slab i bez snage, Hektor je uspio sjesti na kamen:
»Što tu radiš, Hektore?«, zapita ga bog. »Znam da si pogođen. Znam i to da si se na trenutak uplašio da ćeš umrijeti. No, znaj, ja sam Apolon i šalje me Zeus. Moraš se vratiti

mirnije, »da ću povratiti čast njezina sina Ahileja, kojeg je Agamemnon uvrijedio. Tako će biti. Grci će pretrpjeti poraz. Neka dobro upamte da bez Ahilejeve pomoći ne mogu ništa učiniti. Kad to shvate, kad se Ahilej iznova maši oružja ... onda ću dopustiti da Troja padne i Hektor umre. Ali prije toga«, zaključi, »nitko se ne smije usuditi priteći Grcima u pomoć! A sad, Hero, odlazi!«
Hera munjevito odleti na Olimp. Kad su je ugledali blijedu i izobličenu, oko nje se skupiše bogovi.
»Zeus je bijesan«, objavi Hera, »nitko mu se ne smije suprotstaviti! Oh, to je strašno, strašno! ... Irido«, nastavi, okrenuvši se mladoj glasnici bogova, »odmah otrči do Posidona. Prenesi mu Zeusovu naredbu da se odmah povuče s bojnog polja i da se više tamo ne vraća.

Trojanci iznenađa ponovno napadaju Grke

na svoje mjesto i ponovno goniti Grke. Digni se! Pođi u borbu! Znaj da ću biti s tobom!«
Na te riječi Hektor osjeti kako mu se povratila sva snaga. Osjeti kako mu se mišice napinju i rastu. Krv mu snažno poteče žilama. Digne se, pograbi koplje, uzme štit, popne se na konja i vrati svojoj izgubljenoj vojsci. »Za mnom, za mnom!« grmi. »U novi napad, hrabri Trojanci! Moramo dospjeti do onih prokletih brodova i zapaliti ih! Za mnom!« U općem pokretu, Trojanci ga slijede, opet okrenuti neprijatelju.
Još jedanput se preokreće ishod duge bitke. Grci, koji su vjerovali da su već pobijedili, vide kako ih Hektor napada. Obuzeti čuđenjem i strahom, miču se, raspršuju, bježe. Prvi se povratio hrabri Toant:
»Hektor nije mrtav, Zeus je s njim, ali zbijmo se zajedno, prvaci Grčke! Pomognimo vojsci u povlačenju, neka se skupi u obranu brodovlja!«
Na njegov poziv pritrče najsnažniji ratnici, stvarajući prepreku koja na neko vrijeme zaustavlja Trojance. Iza njihovih leđa gomila u metežu bježi prema moru. Na Toantu i njegovim drugovima lome se mnogi napadi Trojanaca. Međutim, sve je više Grka koji padaju:
»Ne gledajte mrtve!«, naređuje Hektor svojim drugovima.
»Ostavite opremu i štitove! Kad pobijedimo, imat ćemo vremena da ih skupimo! Svi na brodove, sad! Donesite zapaljene baklje! Pobjeda je naša!« Poput rijeke koja se, srušivši nasip, nezaustavljivo širi po dolini, Trojanci napreduju prema moru; skupljaju se oko brodova na koje su se Grci povukli u očajničkom pokušaju da se obrane. Ne mareći za strijele i koplja, Hektor zapali baklju pokušavajući napasti prvi brod. Grci su se uspeli na krmu i brane brod očajničkom snagom: »Borite se na život i smrt!«, uzvikne Ajant, kako bi ohrabrio svoje. Hektor uzvrati: »Donesite vatru! Zeus je s nama: kad uništimo brodovlje, Troja će biti spašena!«

Hektor se ne obazire na strelice i koplja nego nastoji zapaliti jedan grčki brod

PJEVANJE XVI

Dok se vodi bitka, mladi Patroklo ulazi u šator svoga gospodara Ahileja. Čuju se urlici, košmar i jecaji nedaleke borbe. Ovdje, u logoru Mirmidonaca, vlada savršen red i čudesna, nestvarna tišina. Ahilej mirno sjedi u svom šatoru, odjeven u jednostavnu tuniku. Kao da ga se više ne tiče rat u kojem se hrabro borio devet dugih godina.

No kad je ugledao zamišljenog i blijedog Patrokla, oblivenog znojem, Ahilej se namrgodi: »Što ti je, Patroklo?«, upita ga. »Izgleda mi da ćeš zaplakati . . . Da, ti plačeš! Zbog čega? Nosiš li možda vijest o smrti nekog prijatelja? Ili pak plačeš«, nastavi, »zato što Trojanci pale brodovlje?«

»Da, plemeniti Ahileju, gospodaru moj! Zato plačem! Previše je mrtvih, ranjenih! Kad bi se ti vratio u bitku . . . «

»Ne«, prekine ga Ahilej, »ne, Patroklo. Previše sam uvrijeđen da bih se opet mogao boriti za Agamemnona.«

»Dopusti barem«, zaklinje ga mladić, »dopusti barem da se ja borim. Dopusti da navučem tvoj oklop, stavim tvoj šljem i povedem Mirmidonce u boj. Trojanci će povjerovati kako je Ahilej došao u pomoć Grcima pa se možda više neće usuditi tako žestoko napadati!«

Ahilej malo oklijeva ali napokon pristane: »Neka bude! Ako želiš, Patroklo, uzmi moje oružje i moje vojnike te otiđi u borbu. Da«, nastavi, »spašavajući brodove, spašavamo put za povratak. Da, proslavi me, Patroklo, neka Agamemnon shvati svoju grešku i vrati mi Brizeidu. Ali«, strogo proslijedi, gledajući svog mladog i dragog prijatelja, »poslušaj moj savjet. Kad odbiješ Trojance s brodova, vrati se natrag u logor. Pazi, nemoj dozvoliti da te obuzme žar za pobjedom nemoj goniti neprijatelja! Ne želim da mi oduzmeš čast da uđem u Troju, a nadasve ne želim da se izlažeš opasnostima. Potisni neprijatelja, Patroklo, a zatim prepusti Grcima da se bore za svoj račun. Sad se odjeni«, završi ustajući, »ja idem obavijestiti ljude.«

Patroklo ne može zadržati radostan usklik. Počinje navlačiti sjajan oklop koji je i sam dovoljan da zastraši svakog neprijatelja. U međuvremenu Ahilej odlazi naložiti Mirmidoncima da odu u borbu:

»Neću vas ja voditi protiv neprijatelja«, uzvikne, »ali slijedeći Patrokla, slijedit ćete mene! Neka se svatko bori kako najbolje može!«

Vojnici, željni borbe, poskaču s pedeset brodova na kojima je Ahilej došao pod Troju. U tom trenutku Patroklo izađe iz šatora, odjeven u blještav oklop. Dočeka ga oduševljen usklik. Uspne se na bojna kola kojima upravlja Automedont. U njih su upregnuti prekrasni konji. Odjure u boj.

Ahilej osta gledati, a zatim se vrati u svoj šator. Iz košare uzima pehar iz kojega je jedino on pio. Najprije ga je obrisao a zatim napunio vinom. »Zeuse, pijem u čast tebi, koji sve možeš!«, izgovori svečano. »Šaljem u borbu svog prijatelja Patrokla. Daj mu snage, neka svi vide kako se on i sam može boriti. Zaklinjem te, neka udalji Trojance s brodova i neka se zatim živ i zdrav vrati u moj šator!«

Kad je to izgovorio, lagano ispije pehar vina. Zeus ga sluša. Od njegova dva zahtjeva uslišit će prvi, ali ne i drugi. Da, Patroklo će potisnuti Trojance, ali se neće vratiti u Ahilejev šator.

Dolazak Patrokla i Mirmidonaca ispunio je Grke snagom, a Trojance strahom. Trojanci su pomislili kako se nalaze pred nepobjedivim Ahilejem. Zaustavili su se i napustili brod na kojem su napokon uspjeli zapaliti vatru. Još se bore među brodovljem. Ali, pod napadom Patrokla i njegovih ratnika, Hektoru ne preostaje ništa drugo nego da naredi povlačenje koje se uskoro pretvara u bijeg. Mnogi su se Trojanci suočili s Patroklom, tako da su vidjeli da se ne radi o Ahileju. No, mladić ih je sve pobio. Pada i hrabri Sarpedon, kralj Likijaca, proboden kopljem u srce. Čini se da je Patroklo snažan poput Ahileja i da ga nitko ne može zaustaviti. No na njega tad odlučno krene Hektor na svojim bojnim kolima kojima upravlja kočijaš

Patroklo traži Ahilejev oklop i šljem

Kebrion. Patroklo ga čeka, s kamenom u jednoj i kopljem u drugoj ruci. U pogodnom trenutku snažno baci kamen i pogodi Kebriona u čelo. Ovaj padne u prašinu, a kola se bez vodiča opasno nagnu. Hektor spremno skoči na zemlju, upravo na vrijeme da odgurne Patrokla koji se bacio na kočijaševo tijelo. Žestok dvoboj između Hektora i Patrokla uskoro se pretvara u divlji okršaj. Oko Kebrionova tijela pada mnoštvo strijela i kopalja. Grci i Trojanci bore se bez predaha. Zanesen borbom, Patroklo je zaboravio na Ahilejeve savjete; nije se povukao nakon što je neprijatelja potisnuo s brodovlja. Daleko od mora i brodova, Patroklo se, bjesneći i ubijajući, sve više približava Troji. Tu mu je bilo suđeno umrijeti.

Patroklo baci kamen koji pogodi Hektorova kočijaša

PJEVANJE XVII

Za vrijeme bijesnog pokolja nad Kebrionovim tijelom, Euforb je bacio koplje i pogodio mladog Ahilejevog štitonošu u leđa. Oklop mu se odvezao, a šljem, Ahilejev ponos, otkotrljao se u prašinu. Rana nije bila smrtonosna, ali Patroklo osjeti da se više ne može boriti. Posrćući, gubeći krv, povlači se i traži pomoć u redovima Mirmidonaca. No, Hektor ga je ugledao i ne oklijeva. Baci se naprijed i kopljem ga pogodi u donji dio trbuha. Patroklo bez glasa padne na zemlju.

»Mislio si osvojiti Troju, Patroklo!«, uzvikne slavodobitno Hektor. »No ja sam te ubio! Tvoj je put ovdje završen! Nećeš ući u moj grad, nego ćeš postati hranom orlušinama!«

»Da, Hektore«, jedva izgovori umirući Patroklo, »hvali se mojom smrću ako želiš . . . ali znaj da ti ostaje malo života. Ahilej će me osvetiti. Od njegove ćeš ruke umrijeti . . . «

»To nitko ne zna«, odgovori Hektor, »možda će Ahilej umrijeti prije mene . . . «

Međutim, Patroklo ga više nije mogao čuti. Izdahnuo je. Hektor mu skine oklop i ode. Ponosno stavi na glavu šljem svoga velikog suparnika Ahileja.

Na Hektorov ponosit čin, Zeus prošapće:

»Ah, nesretniče! Uzimaš oružje čovjeka kojega se svi boje. Ne osjećaš kako ti je smrt blizu! Ne, tvoja žena Andromaha neće ugledati Ahilejevu opremu i šljem. Neću dopustiti da joj ih odneseš kao trofej. Ali, u zamjenu za tvoju smrt koja će uskoro doći, Hektore, želim ti danas podariti veliku pobjedu!«

Hektor osjeti novu snagu i polet. Vitlajući kopljem jurne u napad i počne tući neprijatelja. Vodi se žestok boj za Patroklovo tijelo. Grci ne mogu dopustiti da ga odvuku u Troju i bace psima kao hranu. Sa svoje strane Trojanci ne žele izgubiti takvo svjedočanstvo svoje pobjede. U obranu je najprije stupio Menelaj. Kopljem je probo mladog Euforba koji je prvi ranio Patrokla. Zatim je Menelaju uz bok stao snažni i divovski Ajant Telamonov. Njih

Hektor skine s Patrokla Ahilejev oklop i navuče ga

U žestokoj borbi Grci i Trojanci otimaju se za Patroklovo tijelo

dvojica sami odoljeli su prvom napadu Trojanaca. U pomoć su im postupno pritekli i ostali ratnici. Bez milosti otimaju se za Patroklovo tijelo. S jedne strane Grci ga vuku za glavu i ruke, pokušavajući ga odnijeti na sigurno, prema moru. S druge strane, Trojanci su ga zgrabili za noge i upinju se da ga odnesu prema svome gradu. Svuda uokolo crveni se krv. U komešanju bojnih redova, u pokolju koji nikako da popusti u žestini, Hektor i Ajant međusobno se traže, ali se nikako ne uspijevaju izravno suočiti. Gotovo se ne može znati je li noć ili dan, ima ili sunca ili mjeseca. Bojno polje prekriveno je prašnjavim mrtvačkim pokrovom. Protivnici se sudaraju urlajući: udaraju se, padaju, bježe, ranjavaju, ubijaju, umiru. Dan je neizdrživo naporan.

»Grci, ne možemo se vratiti na brodove bez Patroklova tijela!«, uzvikne netko. »Bolje da se pod nama zemlja otvori!«

»Trojanci!«, čuje se odgovor. »Makar morali svi umrijeti nad ovim tijelom, ne smijemo ni koraka uzmaknuti!«

U međuvremenu su se iz meteža izvukli Ahile-

jevi konji, Ksant i Balije. Nepomični, ržu. Suze im kaplju iz očiju i padaju u prašinu. Životinje oplakuju mrtvog Patrokla koji ih je tako često uprezao i vodio. Zeus ih ugleda, potresen i raznježen:
»Ne«, reče uzbuđen, »obećajem vam da vas Hektor nikad neće voditi! Hajde, u galop, vratite se još jednom u boj, a zatim odvedite na sigurno vjernog kočijaša Automedonta!«
Odjednom, dva konja se istrgnu zbunjenom kočijašu, ržući zagalopiraju i uđu u metež, probijajući se među iznenađenim borcima. Poput stravične utvare protrče bojnim poljem a zatim se vrate prema moru.
Dan se približio kraju. Sudbina Patroklova tijela još je uvijek neizvjesna. »Netko mora obavijestiti Ahileja što se dogodilo!«, uzvikne Menelaj. »Kad sazna, možda će nam osobno doći u pomoć i spasiti tijelo svoga prijatelja! Antilohu«, nastavi, »tebi povjeravam tu tužnu dužnost. Otiđi Ahileju i reci mu da je Patroklo mrtav!«

PJEVANJE XVIII

Za to vrijeme Ahileja je u šatoru obuzeo turoban predosjećaj. Srce mu šapće da se dogodilo nešto strašno. Izlazi iz šatora i nepomično sluša zvukove što dopiru s bojnog polja. Sad su sve bliži. Trojanci, dakle, opet napadaju . . . »To možda znači«, razmišlja Ahilej, »da je Patroklo ranjen, ili mrtav? . . . Zar je to moguće? Zar ga nisam upozorio da se ne primiče zidinama Troje! . . .«

U tom trenutku pristigao je Antiloh. »Ahileju«, reče »dogodilo se nešto što se nije trebalo dogoditi. Patroklo je mrtav. Hektor ga je ubio i oduzeo mu oružje. Vodi se borba za njegovo tijelo.«

Na te riječi Ahilej se sav strese. Na trenutak mu se smrkne pred očima, na trenutak ga izda snaga. Odmah potom počne prema nebu iskazivati svoju bol, bacati se na zemlju, povremeno se vrteći kao pomahnitao. Glavu posipa pepelom, čupa si kosu. Prijatelji i ropkinje ne usuđuju se pogledati ga. Zatim Ahilej ustane i stegne Antilohu ruke, obuzet plačem koji ne može zaustaviti. Potom otrči na morsku obalu. Iz morskih dubina njegova majka Tetida čuje ga kako plače. Valovima odmah stiže do morske obale i pojavi se pred njim. »Dijete moje«, upita, »što to činiš? Zar se Grci nisu povukli s brodova koje je trebalo zapaliti? Zar . . .«

»Da, majko, povukli su se. Ali Patroklo je mrtav«, odgovori Ahilej, »izgubio sam i njega i svoje oružje. Poslao sam u smrt prijatelja kojega sam volio kao samoga sebe. Sad više ništa ne mogu učiniti za njega. Pomozi mi, majko, pomozi mi da se vratim u borbu! A onda, neka se ispuni moja sudbina!«

Tetida tužno prozbori: »Da, sine. Vratit ću se s novim oružjem u zoru. Zamolit ću Hefesta

Tetida se ukazala Ahileju i obećala mu pomoć koju traži

Ahilej plače nad Patroklovim tijelom; obećaje da će osvetiti njegovu smrt

da ga iskuje za tebe. Dotad pričekaj, a potom ćeš se vratiti u bitku, kako bi se ispunila tvoja sudbina!« Tetida nestane.

U međuvremenu su Trojanci uzvratili novim napadom, ovaj put odlučni da po svaku cijenu prisvoje Patroklovo tijelo.

Ahilej još plače, kad mu se pri jakoj svjetlosti ukazala Irida, glasnica bogova:

»Patroklovo tijelo gotovo je izgubljeno, a ti Ahileju plačeš i ništa ne poduzimaš!« Junak prošapće: »Irido, šalje te Hera, da me iskušaš. Ali kako da idem u borbu kad nemam oružja?«

»Nije ti potrebno oružje. Izađi iz svog šatora, otiđi do jarka prema kojem se Grci, gonjeni Hektorom, povlače. Neka se čuje tvoj glas. To će biti dovoljno. Hera to želi.«

Ahilej izađe iz logora. Oko njegove glave kao da sija vatreni oblak. Krupnim koracima približi se jarku, dok oko njega plamti bitka. Čvrsto stojeći na nogama, ispusti urlik, pun boli, bijesa i prijetnje . . .

Trojanci ga čuju. Zaustavljaju se prestrašeni. Ahilej opet viče. Trojanci se ne usuđuju pomaknuti; kneževi pridržavaju konje, gledajući sa strepnjom . . . Ahilej se možda vraća u borbu? Ne! No Ahilej i treći put vikne. Obuzeti panikom, Trojanci započnu s povlačenjem. Zaustavili su se tek kad su ušli u grad. Tako se završio dan koji je mogao značiti njihovu odlučujuću pobjedu. Patroklovo tijelo je, dakle, pripalo Grcima. Tijelo odnesu u Ahilejev šator, a on, milujući ga, opet plače: »Patroklo, tvome sam ocu obećao da ću te vratiti kući živa i ovjenčana slavom. To obećanje neću održati, ali jedno drugo zato hoću: prije nego što ti se pridružim u kraljevstvu mrtvih, ubit ću Hektora!«

Iz grčkog logora još uvijek uzbuđenog, čitavu noć čule su se duge žalopojke.

U međuvremenu je Tetida stigla do prebivališta boga kovača Hefesta. Našla ga je među njegovim napuhanim mjehovima, zaposlenog udaranjem snažnim čekićem po nakovnju. Kad ju je ugledao, Hefest se obradovao i

Hefest iskuje novi oklop za Ahileja

hramljući pošao joj u susret. Nikad nije zaboravio da ga je upravo Tetida sakrila i udomila u moru kad je kao dječak pobjegao od svoje kuće, gdje ga je majka, stidjevši se što ima hroma sina, držala odvojenog od svijeta.

»Reci mi što želiš, Tetido«, izgovori radosno »sve ću ti učiniti što bude u mojoj moći.« Tetida ispripovjedi bogu o Ahilejevoj nesreći i završi: »Tako, Hefeste, dolazim te moliti da za mog sina izradiš šljem, štit, oklope za noge i oklop za tijelo. To više ne posjeduje. Hektor ubojica je to skinuo s njegova dragog Patrokla.

»Imat ćeš sve što tražiš«, odgovori Hefest. Odmah se prihvatio posla u svojoj radionici, punoj dima i varnica. Najprije iskuje štit: velik, težak, s trostrukim rubom; u njega je utisnuo znakove Zemlje, Mora i nebeskog zviježđa, gradove i trgove te prizore s poljskih radova. Zatim iskuje oklop za tijelo, sjajniji od samog plamena, izradi veliki blistavi šljem koji će savršeno pristajati Ahilejevu čelu. Na njega je stavio zlatni ukras, poput duga konjskog repa. Kako bi oklopi za noge bili lagani za nošenje i kako ne bi ometali trčanje, načinio ih je od kositra.

Nikada smrtnik nije vidio ljepše i jače oružje. Kad je napokon završio posao, Hefest je predao oružje Tetidi koja se poput jastreba spustila s Olimpa prema trojanskom moru, noseći ga svome sinu.

PJEVANJE XIX

Kad je Tetida stigla s Olimpa sa svijetlećim oružjem, Ahilej je još plakao nad Patroklovim tijelom. »Sine«, reče mu, »dosta si plakao! Evo oružja koje si tražio. Hefest ga je iskovao za tebe. Navuci oklop, pa neka bude kako ti je suđeno.«

Oklop, šljem i štit snažno su se dojmili Mirmidonaca. Šapuću zadivljeno i gotovo uplašeno u isti mah. Ahilej pažljivo isprobava majčin i Hefestov poklon, te reče: »Prije nego što se naoružam, moram se pomiriti s Agamemnonom. Bijes zbog pretrpljene uvrede ispaštao sam i suviše gorko. Molim te, o božanska majko, da Patroklovo tijelo ne unište!«

»Učinit ću to, dijete moje, ali ti ne oklijevaj. Izvrši svoju dužnost.«

Ahilej izađe iz svoga šatora. Hodajući duž obale, gromovitim glasom poziva sve na okup.

Ahilej istupi prema Agamemnonu, pružajući mu ruke u znak pomirenja

Lijepa Brizeida vraća se u Ahilejev šator

Kad su čuli Ahilejev glas i riječi, Grci uzdrhte puni nade. Hitaju prema sredini logora. Ubrzo zatim, pred kneževima, od kojih su mnogi bili ranjeni, Ahilej se približio Agamemnonu, pružajući mu ruke u znak pomirenja. Svečano je objavio da se odriče svog bijesa i osvete.

»Uviđam«, prozbori, »da je naša svađa koristila samo Hektoru. Zato, zaboravimo prošlost, Agamemnone. Mislimo samo na borbu. Hajde, povedi vojsku u boj, bit ću s tobom.«

Agamemnon, uzbuđen, odgovori: »Grci, prijatelji, znajte da ja, kad sam uvrijedio plemenitog Ahileja, nisam bio pri sebi. Znam da sam pogriješio, ali vjerujte: nisam to ja govorio, nisam ga ja uvrijedio; kao da je demon djelovao umjesto mene. Ne, Ahileju, nisam odgovoran za uvredu koju sam ti nanio. Što je bilo, bilo je, sigurno, ali želim ispaštati i za grešku koja nije moja. Zbog toga ćeš dobiti darova koliko želiš. Želim ponovno zadobiti tvoje prijateljstvo!«

»Ostavimo darove za kasnije«, uzvikne Ahilej, »i mislimo samo na borbu!«

Tad se digne Odisej, izmučen ranom koju je zadobio u boju, te reče:

»Ne, Ahileju, ne možemo se odmah boriti. Ti ćeš ići s nama, i pobjeda neće izostati. Ali, prijatelju, još smo previše umorni od teške bitke koju smo jedva obuzdali. Rijetko je tko od nas i naših ratnika jeo, a ti, junače, dobro znaš kako bismo ojačali za borbu.«

Ahilej s nestrpljenjem sluša te mudre i ozbiljne riječi. Želio bi odmah otrčati i osvetiti Patrokla. No, svi se slažu s Odisejem. Prije nego što će se pripremiti za boj, Agamemnon bogato daruje Ahileja s dvanaest vatrenih jahaćih konja, sedam tronožaca, dvadeset sjajnih bakrenih vaza, deset zlatnih talenata i sedam mladih ropkinja, vještih u domaćinskim poslovima. Zatim se svečano, prema grčkoj tradiciji, obavi žrtvovanje, posvećeno miru i pomirenju.

Najposlije u šator mladog junaka dovede lijepu Brizeidu, uzrok sudbonosne svađe. Kad djevojka ugleda Patroklov leš, klekne pored njega i počne plakati, grebući vlastito lice i grudi.

»O, moj Patroklo«, zajeca, »mnogo sam te voljela! Više nećemo razgovarati i maštati o budućnosti! Nisam mogla ni pomisliti da ću te naći mrtvog!«

Svi plaču. Ahilej gleda mračna lica. Sjeća se kako je s Patroklom govorio o ratu. »Ja ću

umrijeti pod Trojom«, često mu je govorio Ahilej. »Moja je sudbina — kratak i slavan život. Ali ti ćeš se, Patroklo, vratiti u Grčku i pripovijedati o mojim pothvatima . . . «

Odisej i drugi junaci navaljuju na Ahileja da jede. Slabost bi se mogla javiti u boju i izdati ga. Mladić, međutim, tvrdokorno odbija jelo i piće. Tad se Zeus, s vrha Olimpa, okrene Ateni: »Ahilej kao da je dijete, ne želi jesti. No glad ga ne smije pobijediti. Otiđi, kćeri, ulij mu u grudi nektar i ambroziju, božansku hranu, tako da ne ostane u borbi iznenada bez snage.«

Atena spremno posluša. Ahilej odjednom osjeti kako mu se vratila prijašnja snaga. Digne se i obriše posljednje suze. Više nije vrijeme za plakanje nego za borbu. Uostalom, grčki ratnici su već jeli i sjede između brodova i podignutog zida. Spremni su za novu borbu. Ahilej naređuje svojim Mirmidoncima da se pripreme za pokret, a zatim se i sam naoruža. Vatrena pogleda, stisnutih zuba, navlači oklop koji mu je iskovao Hefest, opasuje mač, pričvršćuje štit na ruku, a najposlije na glavu natakne šljem, okićen blistavim konjskim repom. Napokon ulazi u šator i iz korica izvlači prekrasno koplje, tako dugačko i teško da jedino on, između svih Grka, može njime zavitlati. Kad se pojavio, uzvikom ga je pozdravila čitava vojska. Automedont istupi naprijed s borbenim kolima u koja su upregnuti Ksant i Bali, što nestrpljivo topću kopitima. Ahilej se popne na kola i dubokim glasom prozbori:

»Ksantu, Balije, kad budemo iscrpljeni od borbe, vratite me natrag! Nemojte me, kao Patrokla, ostaviti samog na bojnom polju!« Herinim čudom, Ksant odgovori:

»Da, Ahileju, spasit ćemo te. Ali ne zaboravi, dan tvoje smrti nije daleko. Tog ćemo dana biti bespomoćni, pa makar trčali brzo poput vjetra. Ahileju, tvoja je sudbina da umreš od ruke jednog smrtnika i jednog boga!«

Udarajući nestrpljivo nogom, junak odgovori: »Zašto mi govoriš o smrti, Ksantu? Dobro znam da moram umrijeti ovdje, daleko od svoje kuće! Ali prije negoli se to dogodi, osvetit ću Patrokla i poraziti Trojance u borbi. Hajdemo, sad!«

Kad je to izgovorio, uzviknuo je svoj bojni poklič i naredio kočijašu da krene kolima. Ispred svih Grka juri prema Troji, koja se nazire daleko, u dnu doline, okružena zidinama.

Ahilej navlači novu opremu koju mu je Hefest iskovao

PJEVANJE XX

Započinje nova bitka između Grka i Trojanaca. Na najvišem vrhu Olimpa Zeus je okupio bogove na svečani dogovor. Naložio je da svi dođu. Duboko ozbiljan, prozbori:

»Ovo je odlučujući trenutak rata. Ja se neću maknuti s Olimpa, ali vas ostavljam slobodnima. Ako želite, umiješajte se u bitku, svatko prema vlastitoj želji i osjećaju!«

Na te riječi, bogovi se odmah zapute prema dolini, između grada i mora. Atena, Posidon, Hefest i Hera u pomoć Grcima; Afrodita, Ares, Apolon i Artemida da podrže Trojance. Čim su besmrtnici stigli na bojno polje, usplamtjela je snažna i žestoka borba.

Probijajući se između zaraćenih četa, Ahilej sa svojih kola traži Hektora, kako bi se s njim suočio. Ares je to primijetio te se približio Eneji:

»Enejo, Ahilej napreduje. Otiđi do njega, zaustavi ga i ubij! Imat ćeš vječnu slavu i spasit ćeš Troju!«

Eneja zna da je slabiji od Ahileja, budući da se već borio protiv njega. Ipak, ne oklijeva. Istupi naprijed, a Ahilej, ugledavši ga, poviče:

»Zašto ideš prema meni, Enejo? Zar vjeruješ da me možeš pobijediti i da će te Prijam okruniti trojanskom krunom? Ne, poslušaj me: odlazi, ne izazivaj svoju smrt!«

»Brbljanjem me nećeš otjerati, Ahileju!«, odgovori Eneja i zamahne svojim kopljem. Iako

Ahilej i Eneja suočili su se u dvoboju, ali je Posidon zaštitio Eneju

je udarac bio snažan, koplje nije uspjelo probiti Ahilejev štit, djelo jednog od bogova. Sad je na redu mladi grčki junak. Njegovo koplje proletjelo je zrakom, dostiglo Enejin štit i žestoko ga probolo. Eneja je u zadnji čas izbjegao ubojitom brončanom šiljku, koji se zabio u zemlju. Ahilej izvuče mač, a Eneja sa zemlje podigne veliki kamen, te zamahne njime pripremajući se da ga baci. Dvoboj bi zasigurno završio smrću jednog od dvojice protivnika da se nije umiješao Posidon:

»Ne«, prošapće, »ne želim da Eneja umre, njemu je određena značajna sudbina da nastavi pleme Trojanaca kroz stoljeća!« Odletio je naprijed, spustio gustu maglu oko Ahileja koji više ništa nije vidio. Morao se zaustaviti. Posidon je iz zemlje iščupao njegovo koplje i stavio mu ga pred noge. Otišao je zatim do Eneje, uzeo ga, podigao i odnio natrag, sve do posljednjeg reda trojanskih ratnika. »Nemoj se više boriti s Ahilejem!«, opomene ga.

»Znaj, međutim, kad on umre, nijedan te Grk više neće moći pobijediti!«

Kad je to rekao, vratio se do Ahileja i raspršio maglu. Junak ugleda svoje koplje ispred sebe, ali više nema Eneje. Promrmlja:

»To je zasigurno nekakvo čudo, no ja sam uostalom i znao da je Eneja drag bogovima . . . Ali nije važno«, uzvikne, i uzimajući koplje poviče svojima: »Ima još Trojanaca ko-

je treba ubiti! Prijatelji, za mnom, ne mogu se sam boriti protiv svih. Suočite se sa svojim suparnicima, i pobijedit ćete ih!«

Sa svoje strane, Hektor ohrabruje Trojance koji su se, čim su ugledali Ahileja, mjestimice počeli povlačiti: »Ne bojte se tog čovjeka!«, poviče. »Na riječima su svi kadri osvojiti Troju, ali nikome to još nije uspjelo! Borit ću se s Ahilejem, ma kako žestok bio!« Trojanci te riječi poprate uskličkom i borbom.

U bici je Ahilej činio natčovječne podvige. Oborio je mnogo trojanskih junaka, među njima Polidora, Hektorova brata. Hektor se, ispunjen boli i željom za osvetom, probijao između ratnika. Tražio je dvoboj. Ahilej mu uzvikne: »Dođi, Hektore! Dođi umrijeti!«

»Ne pokušavaj me zaplašiti!«, odgovori Hektor i zamahne kopljem. Ne bi promašio udarac da mu Atena nije munjevito otklonila koplje, spasivši Ahileja u zadnji čas. Tad se Ahilej pripremi na udarac. No, umiješao se

Apolon i obavio Hektora gustom maglom u koju je Ahilej uzalud gađao kopljem četiri puta: »Ah«, uzvikne, »bježiš mi! Netko od bogova te spašava, ali dokrajčit ću ja tebe! Čuješ li me, Hektore? Prije ili kasnije, završit ću s tobom!«

Vratio se na svoja kola, a Automedont je ošinuo konje i potjerao ih u najgušći metež. Ahilej udara na neprijateljske čete poput požara što pripomognut snažnim vjetrom uništava osušenu šumu. Obara Trojance koji mu preprečuju put i bijesno prelazi preko ranjenih. Sve je zamrljano crvenom krvlju: kotači na kolima, osovina, kopita Ksanta i Balija. U toj krvi Ahilej nepobjedivo napreduje.

Hektor baci svoje koplje na Ahileja, ali ga Atena skrene i tako spasi Ahileja

PJEVANJE XXI

Trojanci se u neredu povlače. Kad su stigli do rijeke Skamandar, nered se pretvorio u nepopravljivi kaos. Preplašeni, bacaju se u rijeku tražeći spas na suprotnoj obali i nadajući se da Ahilejeva kola neće uspjeti pregaziti bujicu. Ali Ahilej siđe s kola i naoružan samo mačem nasrće na bjegunce u vodi, goneći ih i ubijajući. Nitko mu se više ne usuđuje suprotstaviti. Nitko se ne usuđuje okrenuti i sačekati ga. Junak neumorno ubija, bez predaha, nemajući milosti čak ni za one koji mu se, bez oružja, predaju i zaklinju da im poštedi život. Rijeka odnosi mrtve.
Šljemovi, štitovi i oklopi zatrpali su obalu.
Ahilej nastavlja nesmiljeno ubijati.

Rijeka Skamandar pobunila se protiv toliko krvi. Bog koji u njoj živi uzburkao joj je vodu i bacio je na Ahileja, šibajući ga, oduzimajući mu pogled i dah, tresući ga, nastojeći ga srušiti te prekriti pijeskom i muljem. Otežao od oklopa, Ahilej se beznadežno bori.
Uviđa da je na izmaku snaga:
»Tako, dakle«, prostenje, »utopit ću se poput kakvog glupana? . . .«
Za njega bi to doista bio kraj da mu Hefest nije pomogao. Napao je rijeku svojom vatrom i nakon oštre borbe natjerao je da se povuče i prestane progoniti junaka. Sukob rijeke i hromog boga odmah je prouzročio kratak i strastven rat među bogovima. Otkako se vodi borba

Bog koji obitava u rijeci Skamandar, uzburkao je riječne vode i podigao ih na Ahileja

Atena i Ares su se posvađali i sukobili u otvorenoj borbi

oko Troje, oni su, kao što znamo, podijeljeni; više su se puta sukobili, tako da se Zeus morao umiješati i zaprijetiti da ne uđu u otvoren boj. Čini se da je sad došao taj trenutak. Ares se zaletio u metež, gdje je već Atena bjesnjela protiv Trojanaca. Reče joj:

»Zašto si tu? Jednom si usmjerila Diomedovo koplje da me rani. Pa dobro, sad je red na tebe!« Rekavši to, uputio je odlučan udarac u sestrin šljem. No, radilo se o šljemu koji ne može probiti ni Zeusova munja. Aresov udarac nije ništa postigao.

Božica odmah uzvrati. Baci kamen koji postiže cilj. Pogodila je Aresa u vrat. On mlatara rukama, nastoji se održati, ali mu je ponestalo daha. Spustio se na koljena, a zatim se ispružio na zemlju:

»Glupane!«, podrugljivo mu prozbori Atena. »Pokušavaš mi se suprotstaviti, kao da ne znaš da sam jača od tebe!«

Aresu u pomoć pristigla je prelijepa Afrodita. Uzela ga je za ruku, pomogla mu da ustane i odvela ga podalje od bitke. Atena je srdita slijedi. Pogodila je i srušila i Afroditu.

»Ah!«, uzvikne pred ranjenim suparnicima. »Da smo se borili mi besmrtnici, rat bi već odavno bio završen i Troja više ne bi postojala!« U međuvremenu je Posidon izazvao Apolona, ali ovaj je odgovorio da se ne želi boriti. Ozlojeđena, Artemida ga je tad oštro prekorila, potičući ga na borbu. No, do nje je doletjela Hera, otrgla joj luk i udarila je tako da je bila prisiljena plačući pobjeći pred Zeusa. Tu su se, na kraju, okupili svi bogovi nakon završene borbe. Netko proslavljen, netko ponižen, netko srdit. Ali besmrtnici drže da su Grci očigledno pokazali više odlučnosti i više hrabrosti.

No među bogovima koji su se vratili na Olimp, nije bilo Apolona. On je ušao u Troju, odlučan da je obrani svojom prisutnošću. U gradu vladaju zgranutost i strah. Stari Prijam popeo se na kulu i odatle je sa strepnjom promatrao bitku. Kad je vidio svoje ratnike kako

se zbunjeno povlače, dok ih Ahilej goni i ubija, naredio je: »Otvorite vrata! Pustite naše da uđu u grad i spase se! Pazite, međutim, da ih na vrijeme zatvorite, budite oprezni da ne uđe Ahilej! . . . « Naređenje je izvršeno. Ali kako da Trojanci uđu u grad kad bježe jedan preko drugoga? Neće uspjeti proći kroz otvorena vrata. Zgnječit će jedan drugoga, ne uspijevajući se spasiti. Možda će svi izginuti! Apolon to dobro vidi, pa izlazi iz Troje pokušavajući spriječiti katastrofu. Odletio je do Agenora, hrabrog ratnika, udahnuo mu odvažnost, mir i označio mjesto kamo treba krenuti. Agenor, bježeći zajedno s ostalima, odjednom se zaustavi.

»Zašto bježim?«, pomisli. »Zašto sam dopustio da me drugi odvuku? Ja se ne bojim Ahileja. Čovjek je, poput svih, pa jednako tako može biti pogođen. Neću više bježati! Borit ću se s njim!« Zaustavi se, stegne koplje i okrene Ahileju viknuvši: »Nemoj se nadati da će Troja danas pasti! Mnogo nas je koji te se ne bojimo!«

Nakon tih riječi bacio je koplje. Pogodio je Ahileja tik ispod koljena; a da koplje nije udarilo u oklop što ga je iskovao Hefest, sigurno bi mu ranilo nogu. Ahilej požuri uzvratiti udarac. Tad se umiješao Apolon. Obavio je Agenora oblakom i sklonio ga na sigurno. Kako bi Trojanci mogli ući kroz otvorena vrata, bog je uzeo Agenorov izgled i ponovno se pojavio pred smetenim Ahilejem:

»Ah, još si tu, dakle!«, uzvikne junak. Vitlajući mačem, crvenim od krvi, baci se na onog za kojeg vjeruje da je Agenor. Ovaj beznadežno bježi u dolinu. »Imat ću te, bijedniče!«, viče Ahilej slijedeći ga. Obuzet bijesom i željom za osvetom, ne može shvatiti da bjegunac nije Agenor nego Apolon. Trčeći ne primjećuje da ga ovaj odvodi sve dalje od Troje. Iscrpljeni Trojanci ulaze u grad i naglo zatvaraju vrata kako bi predahnuli i odmorili se.

Ahilej goni Agenora po dolini, ne znajući da je Apolon uzeo njegov lik

Hektor ugleda Ahileja kako se približava; čeka ga pod zidinama Troje s kopljem u ruci

PJEVANJE XXII

Ali nisu svi Trojanci ušli u grad. Jedan je ostao vani: Hektor. Sam je pred ulazom Zapadnih vrata. Čeka s kopljem u ruci. U međuvremenu Apolon okončava svoje bježanje. Napušta lik Agenora i preuzima svoj lik. Okrene se i podrugljivo prozbori Ahileju:

»Zašto me slijediš? Zar nisi shvatio da sam bog i da me ne možeš ubiti, jer sam besmrtan?«

»Bog, da, ali najzlokobniji među bogovima!« odgovori oštro Ahilej kad je postao svjestan zamke u koju je upao, »kad bih mogao, osvetio bih ti se!« Zatim se okrene i uputi prema Troji. Prijam ga s kule ugleda kako se vraća: »Hektore, sine!«, uzvikne. »Vrati se u grad! Skloni se na sigurno, nemoj se sukobiti s Ahilejem! Spasi se, time ćeš spasiti i Troju!« I junakova majka Hekaba zaklinje, drhti i pruža ruke. Hektor, međutim, ne odgovara. Da, i on vidi Ahileja kako se približava, i on zna da se približava odlučujući trenutak. Ali ne želi se vratiti u grad, ne želi pobjeći i tako okaljati svoju čast. Čim je ugledao Ahileja kako ulazi u boj, trebao je narediti svojima da se povuku. Nije to učinio i sad mora zbog toga platiti. Što da čini? . . . Da baci oružje, preda se i vrati Helenu? . . . Ne! Uostalom, Hektor dobro zna da mu Ahilej neće dopustiti predah. Neće prihvatiti njegovu predaju, niti će imati milosti. Valja se onda sukobiti. Neka se vidi, napokon, kojem će od njih dvojice Olimp podariti veću slavu.

Ubrzo zatim, u potpunoj tišini što je zavladala čitavom dolinom, Hektor i Ahilej našli su se jedan nasuprot drugome.

Neočekivano, nešto se dogodilo.

Hektor je do tog trenutka u srcu bio nepokolebljiv, no odjednom ga je obuzela panika. Ugledao je svog snažnog suparnika kako napreduje divovskim koracima prijeteći, obasjan čarobnim svjetlom. Brončani šljem činio se poput blještavog sunca. Hektor osjeti kako mu ponestaje snage. Ne uspijeva obuzdati taj osjećaj.

Koleba se. Okreće leđa i bježi. Da, bježi, ne mareći ni za Trojance što gledaju sa zidina, ni za Grke koji su se približili u tišini. Bježi i, kao da ga netko goni, triput optrči zidine . . .

U međuvremenu, na Olimpu, Zeus je na vagi odmjerio Ahilejev i Hektorov život. Vidio je da će Hektor umrijeti. »Neka tako bude!«, svečano prošapće. I Atena pribjegne posljednjoj prijevari.

Odletjela je prema Troji u liku Prijamova sina Dejfoba. Dejfob priđe Hektoru, koji je nastavio bježati.

»Brate«, prozbori mu, »zaustavi se! Ne gubi snagu! Suprotstavimo se zajedno Ahileju! Hajdemo!« Zadihan, Hektor odgovori: »Da, Dejfobe, dobro govoriš. Dosta je bježanja. Ahileju!«, vikne okrećući se. »Sad je red na nas dvojicu! Borimo se, ali neka pobjednik vrati tijelo pobijeđenoga!« Ahilej odgovori: »Ne, neću nikakav sporazum s tobom! Gotov

Ahilej izvuče mač i baci se na Hektora

si, Hektore! Platit ćeš za ono što si učinio Patroklu!«
Čim je to rekao, Ahilej baci svoje koplje. Hektor se vješto nagne i koplje se zabije u zemlju. »Promašio si, Ahileju«, uzvikne Trojanac, »sad je na mene red!« Zatim nacilja, ali koplje se odbije o štit što ga je iskovao Hefest. Hektor se okrene, s ispruženom desnicom: »Dejfobe«, reče »daj mi svoje koplje . . . « Zaustavi se. Pored njega nije bilo nikoga. Shvatio je. Prošapće: »Ah, bogovi me doista zovu u smrt! Bijaše to Atenina prijevara . . . Pa dobro, umrijet ću slavan!« Izvuče mač i baci se prema Ahileju . . . no ovaj iznova baci koplje što ga je nevidljiva Atena pokupila sa zemlje i ponovno mu ga dala u ruke. Iznenađen, Hektor ne može učiniti ništa u svoju obranu. Ubojiti vršak pogodio ga je u grlo. Srušio se na zemlju.
»Mislio si da ćeš ostati nekažnjen, Hektore!«, uzvikne Ahilej. »Ne! Psi će požderati tvoje tijelo!«
»Ahileju«, zaklinje ga umirući Hektor, »u ime onoga što ti je najsvetije, vrati moje tijelo u Troju! . . . « Nakon toga izdahne. Dok Troja odzvanja očajničkim žalopojkama, Grci slavodobitno hrle i okupljaju se oko palog junaka. Svojim kopljima nemilosrdno probadaju njegovo tijelo.
Ahilej zatim sveže Hektorove noge za svoja kola. Povikne i potjera konje u galop. Protivnikov leš vukao se po prašini. Prije nego što se vratio u logor, načinio je krug oko zidina Troje.

Ahilej je vezao Hektorovo tijelo za svoja kola, vukao ga po prašini i obišao krug oko zidina Troje

PJEVANJE XXIII

Grci se vraćaju, skidaju šljemove i odlažu oružje. Napokon bi se željeli odmoriti. No Ahilej naredi svojim Mirmidoncima da ostanu pod oružjem.
»Pođite sa mnom!«, nastavi. »Moramo odati počast Patroklu, kasnije ćemo se odmarati!«
Poslušaše ga. Zajedno sa svojim ratnicima, Ahilej na obali mora plače i zaziva prijateljevo ime. »Patroklo, izvršio sam obećanje«, šapuće između jecaja, »ubio sam Hektora i bacio ga psima.«

Uz plač iz Troje odzvanja plač što dolazi s obale mora. Ahilej je nastavio jecati — sam na prostranom morskom žalu — i kad su Mirmidonci napokon skinuli šljemove i štitove te iscrpljeni polijegali u svojim šatorima.
Slijedećeg dana pripremljeno je golemo drveno postolje na koje je postavljeno balzamirano Patroklovo tijelo. Obavljeno je svečano žrtvovanje, a zatim je Ahilej zapalio vatru: »Budi sretan u kraljevstvu mrtvih, Patroklo! Izvršio sam osvetu!«

Pobjedniku u borbi šakanja pripast će još neukroćena mazga, a drugome prelijepi pehar

Grci nijemo promatraju plamen koji zahvaća tijelo mladog junaka. Naposljetku su pepeo skupili u zlatnu urnu i zakopali nedaleko od mora.

No, nešto se čudno u međuvremenu dogodilo: nijedan se pas nije približio odbačenom Hektorovom tijelu. Apolon i Afrodita pobrinuli su se za jadne posmrtne ostatke.

Patroklov pogreb se završio. No, Ahilej digne ruke i u svečanoj tišini uzvikne: »Prijatelji, čekajte! Prije nego što se vratite u šatore, molim vas da ukažete još jednu počast sjećanju na mog dragog prijatelja. U znak sjećanja na njega, želim da vi, hrabri ratnici, odmjerite snage u međusobnim borbama. Želim da se Patroklu u čast nadmećete u spretnosti i čvrstoći mišica. Pobjednici će dobiti nagrade iz mog ratnog plijena.«

Predložio je natjecanje u šakanju. Pobjednik će dobiti još nepripitomljenu mazgu, a pobijeđeni sjajan pehar.

Najprije je istupio plemeniti Epej:

»Tko se želi boriti protiv mene, neka istupi. Ali neka mu prijatelji ostanu u blizini, da ga pridrže kad ga udarim!«

Epej ne pretjeruje. Nakon kratke borbe, snažnim udarcem u čeljust oborio je Eurijala, koji je jedini prihvatio izazov. Odveli su ga u šator, onesviještenog i oblivenog krvlju.

Ahilej tad predloži nadmetanje u rvanju. Za prvu nagradu namijenio je veliki tronožac, a za drugu ropkinju veoma vještu u domaćinskim poslovima. Nadmeću se divovski Ajant Telamonov i lukavi Odisej. Ovaj je niži i sigurno slabiji od protivnika, ali zato nije manje vješt. Njih se dvojica uhvate i dugo bore a da ni jedan ne može pobijediti. Okršaj se toliko produžio da su se gledaoci počeli dosađivati.

»Onda, neka bude ovako«, reče Ahilej, »pobijedit će onaj tko uspije podignuti protivnika sa zemlje! Slažete li se?«

»U redu«, odgovori Odisej. Prvi je na redu Ajant. Njemu ne bi bilo teško podići protivnika sa zemlje, i u tome bi sigurno uspio da ga Odisej nije potajice udario nogom u list. Zatečen od iznenađenja, Ajant padne na zemlju. Svi se začude: kako je tako visok i težak čovjek popustio pod Odisejevom težinom?

Pobjedniku u rvanju pripast će tronožac, a drugome prelijepa robinja vješta u domaćinskim poslovima

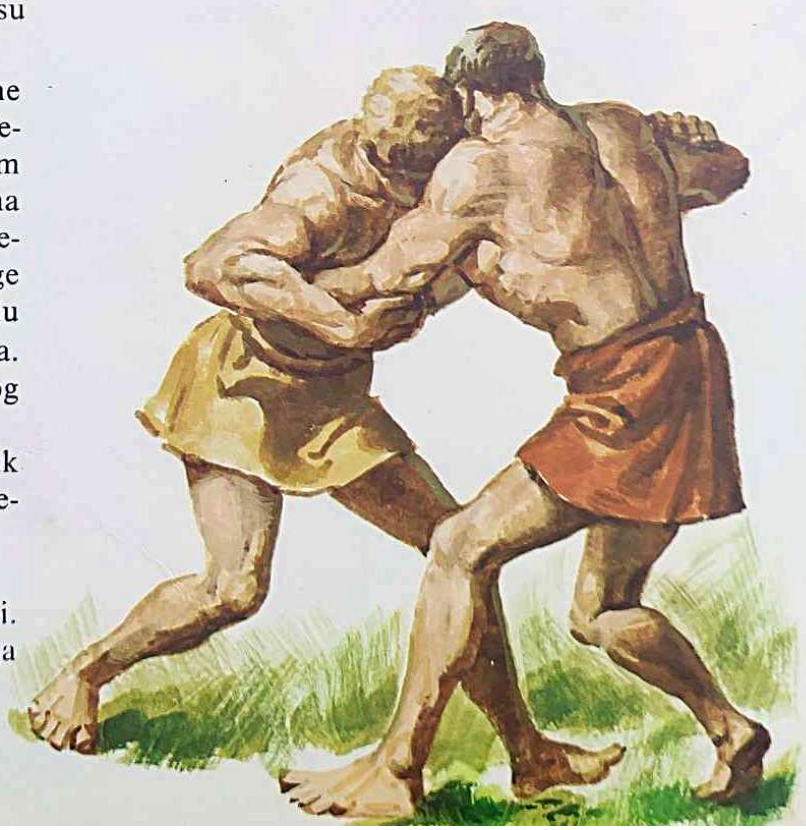

Pobjedniku u trčanju pripast će srebrni vrč, drugome krupan vol, a trećemu pola talenta

Red je na Odiseja. Ali koliko se god naprezao, ne uspijeva podići divovskog suparnika. Tad se umiješao Ahilej: »Obojica su pobijedila: dobit ćete iste nagrade.«
Došlo je vrijeme za natjecanje u trčanju. Prva nagrada je srebrni vrč, druga krupno govedo, a treća pola talenta.
Istupio je Ajant Oilejev, a za njim mladi Antiloh, Nestorov sin. Na sveopće iznenađenje, iako umoran nakon rvanja s Ajantom, prilazi Odisej. Na stazi koju je obilježio Ahilej, tri natjecatelja započinju trku. Ajant je odmah izbio na čelo. Prestigao je Antiloha, ali mu nije uspjelo odvojiti se od Odiseja, koji mu je za petama. Gledaoci su se podigli na noge i plješčú dok dva suparnika prelaze posljednji dio staze. »Pomogni mi da pobijedim, Ateno!«, moli Odisej. I božica mu pritekne u pomoć: Ajant se poskliznuo i pao na zemlju upravo u trenutku kad je trebalo da prijeđe cilj. Još jedan pokret, i Odisej je prvi.

»Neka ti je božica pomogla! . . . «, prosvjeduje Ajant. No Antiloh reče: »Iako sam mlad, priznajem da ne mogu ništa učiniti protiv ovog starog Odiseja!« I svi se veselo nasmiju.
Igre se nastavljaju bacanjem koplja. Najprije se natjecatelji odmjeravaju u nekoj vrsti dvoboja. Pobjednik je onaj tko uspije okrznuti protivnika. Ukoštac se hvataju Diomed i Ajant Telamonov. Njih dvojica su se svojski suočili, no ipak ne uspijevaju raniti jedan drugoga. Igra postaje opasna. Zahvatio ih je borbeni žar. Svi gledaoci, zabrinuti, traže da se igra prekine te da obojica dobiju istu nagradu. Nastavljaju se borbe kopljima. Dolaze Agamemnon i Merion. Ali prije nego što su se ova dvojica stala odmjeravati, Ahilej reče: »Agamemnone, svi znamo da te kopljem nitko ne može pobijediti. Uzmi, dakle ovaj brončani pehar. Tebi ću, Merione, dati snažno koplje!«
Svi su se složili. Tako je potvrđen mir među Grcima i izbrisano sjećanje na svađu, a igre u Patroklovu čast uspješno su se završile.

Pobjedniku u bacanju koplja pripast će brončani pehar, a drugome koplje

Prijam klekne pred Ahileja zaklinjući ga da mu vrati sinovo tijelo

PJEVANJE XXIV

Prošlo je nekoliko dana nakon borbe. Ahileja ne napušta bol. Svakog jutra, nakon noći provedene u patnji i lutanju duž morske obale, Ahilej vezuje za kola Hektorov leš i triput ga vuče oko Patroklova groba. Međutim, tijelo mrtvoga junaka niti trune niti se unakazuje. Apolon se sažalio i odlučio da ga zaštiti.

No nije se samo Apolon sažalio nad mrtvim Hektorom. I drugi bogovi traže od Zeusa da prekine surovo mučenje, s jedne i Prijamovu patnju, s druge strane. Zeus udovolji njihovim zahtjevima. Šalje Tetidu njezinu sinu, kako bi ga nagovorila da vrati neprijateljevo tijelo. A Prijamu šalje svoju glasnicu Iridu kako bi ga uvjerila da s pouzdanjem otiđe u logor Mirmidonaca. Hermes će ga voditi.

Stari kralj položio je na kočiju bogate darove za otkup i nekoliko lanenih plahti da omota sinovo tijelo; izašao je iz grada te sakriven noću, u pratnji Hermesa, neopaženo ušao u grčki logor. Došao je do Ahilejeva šatora. Ovaj tužno sjedi s nekolicinom vjernih prijatelja. Prijam izađe iz sjene i padne na koljena pred Ahilejem.

»Ahileju«, reče, »pomisli na svog oca! Sažali se nad mojim bolom! Vrati mi sina! Gledaj«, nastavi, »evo, ljubim ruku onoga tko ga je ubio!« Rekavši to, Prijam zgrabi Ahilejevu ruku i poljubi je. Ahilej je zapanjen što vidi staroga kralja u svom šatoru. Ali još je više potresen njegovim riječima i pokretima. U njegovu srcu više nema mržnje, već samo boli i sažaljenja. Prošapće:

»Starče, dobro vidim koliko patiš! Ali kako si smogao snage i došao sam u moj šator? Znaš li da si bio u smrtnoj opasnosti? Sigurno ti je neki bog pomogao. Nemoj više plakati, Prijame, nije potrebno. Nisi uzalud došao k meni i

nisi me uzalud podsjetio na oca. I on, poput tebe, mora patiti, budući da mi je sudbina namijenila da umrem pod zidinama tvoje Troje. Ne plači, starče, ne pati više!«

Sa suzama u očima junak podigne Prijama. Naredio je svojim sluškinjama da operu Hektorovo tijelo, da ga namažu, namirišu i uviju u laneno platno što ga je trojanski kralj donio. Ahilej se zatim vrati u svoj šator te prozbori: »Vraćam ti sina. Sad dosta plakanja. Dođi, jest ćemo i piti u Hektorovu čast!«

Mladi junak i stari kralj sjedaju za stol, jedan nasuprot drugome. Gledaju se s divljenjem. Ahilej je snažan i hrabar, Prijam mudar i ozbiljan. Obojica su jednako plemeniti. Napokon Ahilej upita:

»Koliko dana želiš odavati pogrebne počasti svome sinu?«

»Devet dana ćemo ga oplakivati, a sahranit ćemo ga deseti dan. Jedanaesti ćemo se, pak, dan gostiti u njegovu čast.

Nakon toga bit ćemo spremni za nastavak rata«, odgovori Prijam. »Dvanaest dana obustavit ću svako neprijateljstvo«, prozbori Ahilej. U znak odanosti stisne starome kralju ruku.

Ubrzo potom Prijam se žalostan popne na kola gdje je bio položen Hektorov leš i u potpunoj tišini noći vrati se u Troju.

S vrha jedne kule, kćer Kasandra ugledala ga je kako dolazi te uzviknula:

»Trojanci, dođite! Pritrčite svi da vidite kako se Hektor vraća!« Svi pohrle, a vrata grada otvore se kako bi kraljeva kola s tužnim teretom mogla proći. Hektorovo tijelo smjestili su u središnju dvoranu kraljevskoga dvora. Jecajući i oplakujući prilazi junakova udovica, lijepa Andromaha. Klekne i, gledajući muževo blijedo lice, prošapće:

»Premlad umireš, Hektore, i ostavljaš me s našim sinom. Još ne zna ni govoriti. A ja se, Hektore, bojim da neće upoznati ni mladost kad tebe više nema da ga zaštitiš. . .«

Andromaha plače. Pokraj nje plaču stara Hekaba i prelijepa Helena. Mnoštvo ljudi plače u gradu i u palači.

Ali Prijam naredi: »Sad je dosta! Donesite drva za lomaču! Slobodno otiđite sakupiti ga izvan zidina! Nemojte se bojati. Ahilej mi je obećao da će na dvanaest dana prekinuti rat!«

Tokom devet dugih dana, dok traje oplakiva-

Prijam se vraća u Troju s Hektorovim lešom

Andromaha plače nad muževim tijelom

nje, skupljaju se drva. Na ogromnu gomilu napokon su položili Hektorovo tijelo, a zatim zapalili vatru.

Kad su posljednje žeravice lomače ugasili vinom, junakov pepeo sakupili su u zlatnu urnu, omotali je purpurnom tkaninom, položili u grob i pokrili golemim kamenjem. Zatim su se, prema običaju, svi skupili u Prijamovu dvoru na posmrtnu gozbu.

Trojanci dovuku drvenog konja unutar zidina, vjerujući da je božanski znak

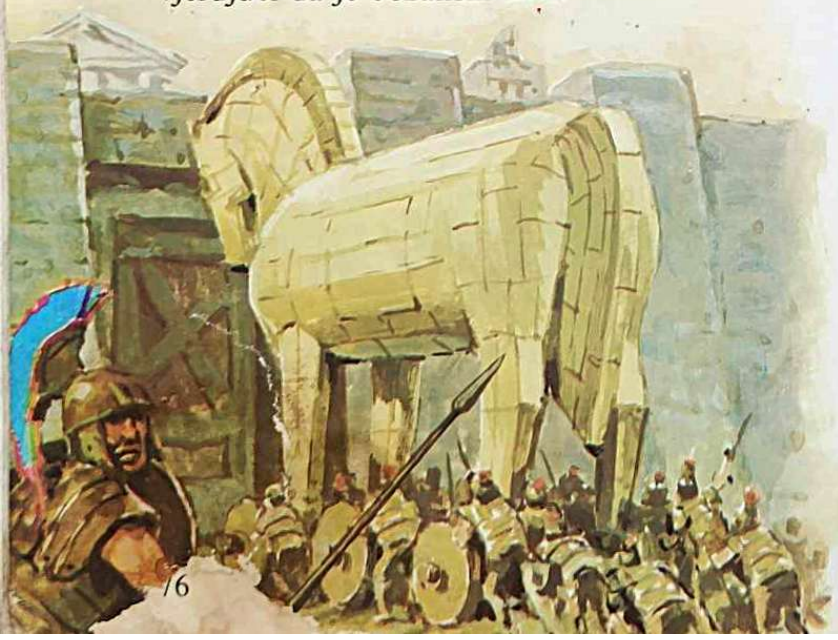

To su bile posljednje počasti što su ih odali Hektoru, krotitelju konja.

Hektorova smrt, međutim, nije označila kraj rata. Rat će još potrajati i neće završiti čak ni Ahilejevom smrću. Ahileja je pogodio strijelom Parisov nepogrešivi luk. Junakova sudbina se ispunila: odlučio je živjeti kratko, ali slavno. No, Troja je još odolijevala.

Past će na prijevaru. Past će tek kad Grci prihvate Odisejev savjet da se učine kao da odlaze i napuštaju opsadu Troje, ostavljajući golemog drvenog konja na morskoj obali, na mjestu gdje bijaše njihov logor.

Trojanci su vjerovali da je taj konj božanski znak te su ga odvukli u grad. No, u njega su se sakrili najsnažniji grčki ratnici.

U tamnoj noći izašli su iz svog skrovišta i otvorili vrata Troje. Obavijeni tamom, Grci su se noću vratili s mora te ušli u grad i započeli nesmiljenim pokoljem. Pokolj i požar označit će kraj Troje. Poginut će gotovo svi njezini branitelji, umrijet će mali Hektorov sin, umrijet će stari Prijam. Ali sjećanje na njih, kao i na njihove pobjednike trajat će vječno. Slavit će se hrabri Ahilej, ali će se poštovati i njegov nesretni suparnik Hektor koji je izgubio život braneći svoju domovinu i svoj narod.

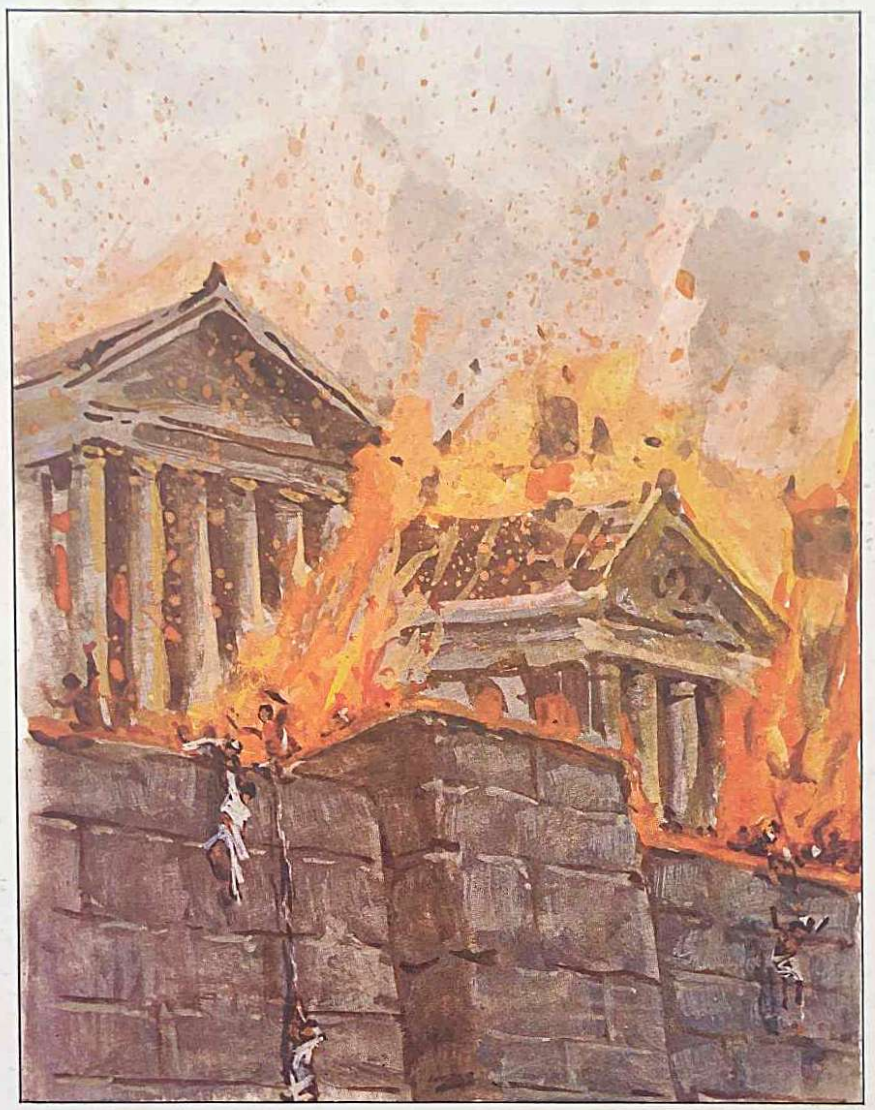

Grčki ratnici izašli su u noći iz drvenog konja i otvaraju vrata Troje drugovima koji će zapaliti grad. To je kraj Troje